

Titel: Journalen NB3

Citation: "Journalen NB3", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K20*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Jette Knudsen; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2003 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-nb3-kom-shoot-idf5823143-ac9c-4093-82c0-0ae2630c12e1.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K20

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **Moses ... det udvalgte Redskab ... tvivlende slog Klippen** : sigter til beretningen i 4 Mos 20,1-13. Da der ikke var vand at drikke i Sins ørken, bebrejdede israelitterne Moses og Aron, at de havde ført dem ud af det frugtbare Egypten for at dø i ørkenen sammen med deres kvæg. Moses og Aron gik da hen til Åbenbaringsteltets indgang, hvor Herrens herlighed viste sig for dem. Og Herren befalede Moses at tage staven og tale til klippen, så den ville give vand. Moses tog staven, og for øjnene af sine vantro landsmænd slog han to gange på klippen; da strømmede vandet ud i så rigelig mængde, at også kvæget fik slukket tørsten. Men Herren sagde til Moses og Aron: »I troede ikke på mig og agtede ikke min hellighed for øjnene af israelitterne; derfor skal I ikke komme til at føre denne forsamling til det land, jeg har givet dem«, v. 12.

I trykt udgave: Bind 20 side 247 linje 2

◀ **til Straf kommer han ikke ind i det forjættede Land** : se foregående kommentar. – **det forjættede Land**: Israel.

I trykt udgave: Bind 20 side 247 linje 6

◀ **at hiin jødiske Konge ... viste dem til Gesandterne** : sigter til beretningen i 2 Kong 20,12-19. Babylonerkongen sendte sine sendebude med brev og gaver til den israelitiske konge Ezechias, fordi han havde været syg. Ezechias modtog sendebudene og viste dem alt, hvad han havde i skatkammeret, i våbenkammeret og i forrådskamrene, ja, han viste dem alt, hvad han havde i sit palads og i hele riget. Da profeten Esajas havde fået Ezechias' ord for, at han virkelig havde gjort det, sagde Esajas til kongen: »Hør Herrens ord: Den tid skal komme, da alt, hvad der er i dit palads, alt, hvad dine fædre har samlet sammen indtil denne dag, skal bringes til Babylon. Intet bliver tilbage, siger Herren«, v. 16-17. – **hiin jødiske Konge**: Ezechias (el. Hizkija, som han hedder i nyere oversættelser), konge over Juda, det israelitiske sydrige (o. 726-697 f.Kr.).

I trykt udgave: Bind 20 side 247 linje 9

◀ **Luther** : Martin Luther (1483-1546), ty. teolog, augustiner munk, prof. i Wittenberg, reformator. I 1505 indtrådte Luther efter svære overvejelser i Augustinerordenens kloster i Erfurt, men i 1521 lagde han munkekutten, og i dec. 1524 forlod han definitivt klosteret; året efter giftede han sig med Katharina von Bora.

I trykt udgave: Bind 20 side 247 linje 20

◀ **Daarekisten**: sindssygeanstalt, galehus.

I trykt udgave: Bind 20 side 247 linje 24

◀ **si placet** : lat. 'om man vil'.

I trykt udgave: Bind 20 side 247 linje 25

◀ **Præsterne (...) i Statens Tjeneste** : Som ansatte i den danske statskirke var præsterne statsembedsmænd og lønnet af staten.

I trykt udgave: Bind 20 side 247 linje 26

◀ **de have mere næsten med at tælle Faar og Sviin** : sigter formentlig til de »Efterretninger om ledige geistlige Embeders Indtægter og de paa samme hvilende Byrder«, som regelmæssigt blev bragt i regeringskollegiernes officielle organ *Ny Collegial-Tidende*, hvor man fx kunne læse, at Tvede og Linde sognekald i Århus Stift blandt indtægterne havde: »Landgilde af Annexgaarden 2 Tdr. [tønder] Rug, 3 Tdr. Byg, 5 Tdr. Havre, 4 Kander Honning, et Lam, et Fodernød [stykke kvæg], et Sviin og 2 Pd. Smør (...) Nannest og Smaaredsel [afgifter til præster på landet af høns, æg og andre fødevarer]: Brødpenge 4 Rbd. 2 Mk., Gaasepenge 5 Rbd., 87 Snese Æg, 16 Lpd. Ost og 39 Par Kyllinger«, *Ny Collegial-Tidende*, nr. 41, den 16. okt. 1847, s. 776.

I trykt udgave: Bind 20 side 247 linje 27

◀ **a la Augustus med at tælle Msker** : sigter til den folketælling, som den rom. kejser Augustus (29 f.Kr. - 14 e.Kr.) udskrev, og som faldt sammen med Jesu fødsel, jf. Luk 2,1. I forbindelse med folketællingerne i Danmark i 1834, 1840 og 1845 påhvilede det sognepræsterne at forfatte tabellerne over de respektive sognes folkemængde.

I trykt udgave: Bind 20 side 247 linje 28

◀ **at agte paa Skindødes Opvækkelse** : If. plakat af 13. jan. 1832, § 1, måtte præsterne ikke lade nogen begrave, før en læge havde attesteret, at sikre tegn på døden havde vist sig, eller før de selv havde attesteret dette ved at holde sig de kendetegn for øje, som oplyses i plakatens § 3.

I trykt udgave: Bind 20 side 247 linje 29

◀ **»Det er hans egen Skyld«** : måske en replik, som SK har hørt, da *Corsaren* angreb ham, efter at han selv havde bedt om 'at komme i *Corsaren*' (255,9). Sml. manuskriptet til *Christelige Taler* (1848), tredje afdeling med separat paginering, anden tale, hvor det om apostlen Simon Peter hedder, at han forlod alt for at følge Jesus, »om end Slægt og Venner i Begyndelsen vel i deres Sprog have fundet det sært og overspændt af ham, og derfor forvandlet sig til hans Uvenner, der spottede ham, og senere da de saae, hvor farefuldt hans Liv blev, havt travlt med at sige: det er hans egen Skyld«, s. 28 (SV2 10, 216f.).

I trykt udgave: Bind 20 side 248 linje 9

◀ **poetice** : lat. 'poetisk', del af en klichepræget formulering – 'poetice et eleganter', lat. 'poetisk og smagfuldt' – som ofte findes i gamle lat. kommenterede udgaver af de rom. digtere.

I trykt udgave: Bind 20 side 248 linje 12

◀ **Middel mod Anonymitet** : I fortalen til den forkætrede forordning om trykkefrihedens grænser af 27. sept. 1799 (den såkaldte trykkefrihedsforordning) hedder det, at »som det har viist sig, at lumsk og nedrig Ondskab i Almindelighed søger Skiul under *Anonymitet*; men Retfærdighed fordrer, at enhver bør vedstaae ligesaavel det, han lader offentligen trykke, som hvad han skriftligen eller mundtligen ytrer, og at han altsaa ikke mindre bør være sit Navn bekiendt i hiint, end i disse sidste, Tilfælde; saa anseer Han [kongen] det tienligst, at forbyde al *Anonymitet*, og at paalægge enhver, der udgiver noget trykt Skrift, den Pligt, at nævne sig.« På SKs tid blev anonymitet ikke desto mindre tålt, når blot myndighederne gennem forlæggeren kunne identificere forfatteren.

I trykt udgave: Bind 20 side 248 linje 21

◀ **at leve skjult** : spiller på det ordsprogsagtige udtryk »bene qui latuit, bene vixit« (»den, der skjuler sig vel, lever vel«) fra den rom. digter Ovids *Tristia*, 3. bog, kap. 4, 25, jf. *P. Ovidii Nasonis quae supersunt*, udg. af A. Richter, bd. 1-3, stereotypudg., Leipzig 1828, ktl. 1265; bd. 3, s. 207.

I trykt udgave: Bind 20 side 248 linje 23

◀ **Den feige Usling, der anonymt sidder og smører** : sigter formentlig til *Corsarens* (255,9) udgiver og redaktør M.A. Goldschmidt (255m,6), der betjente sig af stråmænd som ansvarshavende redaktører, hvorfor disse normalt blev dømt for bladets overtrædelser af trykkefrihedsforordningen. Den 7. juni 1843 blev Goldschmidt i Højesteret dømt som bladets virkelige redaktør og udgiver.

I trykt udgave: Bind 20 side 248 linje 23

◀ **Pøbelagtighedens Blade** : dvs. dag- og ugeblade med en blanding af politisk journalistik og populært læsestof, fx *Corsaren* (grdl. 1840 og i midten af 1840'erne med o. 3.000 abonnenter), *Almuevennen* (grdl. 1842 og i 1846 med o. 800 abonnenter), *Nyt Aftenblad* (grdl. 1843 og i 1847 med o. 600 abonnenter) og *Flyveposten* (grdl. 1845 og i 1847 med o. 6.000 abonnenter).

I trykt udgave: Bind 20 side 249 linje 4

◀ **at Pøbelen kan tage Kjende paa ham** : sigter til P. Klæstrups tegninger af SK i *Corsaren* (255,9), især den 9. jan. 1846 (nr. 277, sp. 4), den 23. jan. (nr. 279, sp. 1 og 2) og den 6. marts (nr. 285, sp. 9), hvor man ser hans lapsede påklædning og bukseben af forskellig længde, samt den 16. jan. (nr. 278, sp. 5), hvor man ser hans tynde ben i et par alt for store støvler. Se illustration 4, 11, 12, 14 og 6. – **tage Kjende paa**: lægge nøje mærke til, iagttage.

I trykt udgave: Bind 20 side 249 linje 7

◀ **summa summarum** : lat. 'summernes sum'; alt i alt, resultatet.

I trykt udgave: Bind 20 side 249 linje 9

◀ **paa Skuepladsen** : i teatret.

I trykt udgave: Bind 20 side 249 linje 19

◀ **det, der fortælles om Storken ... i hans Religionsphilosophie** : gengivelse af Henrich Steffens *Christliche Religionsphilosophie* bd. 1-2, Breslau 1839, ktl. 797-798; bd. 1, s. 29: »Man erzählt z. B., daß der Storch, wenn in einem tiefen Gefäße das Wasser, welches er trinken will, sehr niedrig steht und ihm unerreichbar ist, Steine in das Gefäß hineinwirft, damit der Stand des Wassers ein höherer wird.« Noget lignende fortælles – ikke om storken, men om visse hunde, ravne og elefanter – i *Michael Montaigne's Gedanken und Meinungen über allerley Gegenstände. Ins Deutsche übersetzt* bd. 1-7, Berlin 1793-99, ktl.

681-687; bd. 3, 1793, s. 323f. Nogen antik kilde til historien har ikke ladet sig identificere. – **Montaigne:** Michel Eyquem de Montaigne (1533-92), fr. filosof, var først juridisk embedsmand ved domstolen i Bordeaux, men fra 1570 trak han sig tilbage til sit herresæde, hvor han tilbragte resten af sine dage og nedskrev sine tanker. – **Steffens:** Henrich Steffens (1773-1845), no.-da.-ty. filosof, naturforsker og forfatter, prof. i Halle 1804-06 og 1808-11, herefter prof. i Breslau og fra 1832 i Berlin.

I trykt udgave: Bind 20 side 249 linje 25

◀ **Hiin gl. Cancelliraad ... lægge min Maas** : sml. en mere udførlig, men noget varieret gengivelse af samme historie i brev til P.C. Kierkegaard af 16. maj 1844: »Der er bleven mig fortalt om en gl. Capitalist og Selvskyldner der boede i Stormgaden, han stod gjerne og rygte sin Aftenpibe i et aabent Vindue, eller i sin Gadedør. Naar da Vægteren havde raabt 10, og nu kom til hans Dør og raabte, og var færdig med at raabe, da kaldte han paa ham og sagde: Vægter, hvad var det han raabte. (Det er den festlige Ceremonie i denne høitidelige Handling; thi han vidste jo meget godt hvad Klokken var, da han havde hørt Vægteren raabe flere Gange og navnlig for sin Dør). Vægteren svarede: det var 10 Hr Cancelliraad. – Naa var det det, svarede Canc: ja lille Vægter saa vil jeg lukke min Dør; skulde der komme Nogen og spørge om mig, vil Du saa ikke bede ham lægge m – M –.« *B&A* bd. 1, s. 134. – **Cancelliraad:** underordnet embedsmand i kancelliet, det regeringskollegium, gennem hvilket den enevældige konge administrerede kongeriget Danmarks indre anliggender; if. rangforordningen af 14. okt. 1746 var virkelige kancelliråder placeret i 6. klasse (af i alt ni) som nr. 1, mens titulære kancelliråder var placeret i 7. klasse som nr. 1. – **Vægteren (...) Klokken 10:** 261,35. – **lægge:** egl. 'ikke', slikke.

I trykt udgave: Bind 20 side 250 linje 2

◀ **at bunde og grunde i** : at have bund og grund i el. at finde befæstelse og begrundelse i.

I trykt udgave: Bind 20 side 250 linje 8

◀ **de sige, at det at »bede« er af 3 Grunde gavnligt** : sml. journal NB2:183, hvor SK skriver, at »nuomstunder beviser Præsten af 3 Grunde, at det dog er ret hensigtsmæssigt at bede« (*SKS* 20, 213,28). Formentlig sigter SK til J.P. Mynsters (251,27) »Bønnens gavnlige Virkning til at vække vore Siele. Paa siette Søndag efter Paaske« i *Prædikener paa alle Søn- og Hellig-Dage i Aaret* bd. 1-2, 3. opl., Kbh. 1837 [1823], ktl. 2191; bd. 2, s. 14-25.

I trykt udgave: Bind 20 side 250 linje 10

◀ **det Theocentriske** : dvs. det, som betragter tilværelsen ud fra det guddommelige, det eviges synspunkt. Der sigtes givetvis til den hegelianske filosofi, omend Hegel (262,22) ikke selv har betegnet sin filosofi som teocentrisk. I sin filosofihistorie skelner I.H. Fichte ml. tre hovedstandpunkter i den nyere filosofi: det antropocentriske, der repræsenteres af Locke, Berkeley, Hume, Kant, F.H. Jacobi og J.F. Fries; det teocentriske, der først og fremmest repræsenteres af Hegel; og endelig en spekulativ-anskuende erkendelse, der er karakteristisk for J.F. Herbart og I.H. Fichte selv. Jf. I.H. Fichte *Beiträge zur Charakteristik der neueren Philosophie, oder kritische Geschichte derselben von Des Cartes und Locke bis auf Hegel*, 2. udg., Sulzbach 1841 [1829], ktl. 508, s. 1033ff.

I trykt udgave: Bind 20 side 250 linje 20

◀ **Conferentsraader** : if. rangforordningen af 14. okt. 1746 (med ændringer ved bekendtgørelse af 12. aug. 1808) var konferensråder placeret i 2. klasse (af i alt ni) som nr. 12, jf. »Titulaturer til Rangspersoner i alfabetisk Orden« i C. Bartholin *Almindelig Brev- og Formularbog* bd. 1-2, Kbh. 1844, ktl. 933; bd. 1, s. 50. Her sigtes måske specifikt til kongens øverste juridiske rådgiver, generalprokurør A.S. Ørsted, der havde titel af konferensråd, og som blev stærkt kritiseret af den liberale opposition.

I trykt udgave: Bind 20 side 250 linje 24

◀ **trodse paa** : påberåbe sig, stole på, pukke på.

I trykt udgave: Bind 20 side 250 linje 27

◀ **ikke egl. Tvivl i vor Tid ... Opsætssighed** : jf. NB:121.

I trykt udgave: Bind 20 side 250 linje 27

◀ **Hængesæk** : hængedynd.

I trykt udgave: Bind 20 side 250 linje 30

◀ **Læren om Gud-Mennesket** : sigter formentlig til læren om, at Gud blev menneske i Kristus, for at han ved sin lidelse og død skulle sone menneskenes synd og således løskøbe dem til frelse og evig salighed.

I trykt udgave: Bind 20 side 251 linje 5

◀ **at et Msk. er Intet for Gud** : sigter formentlig til, at mennesket som synder intet kan gøre af sig selv over for Gud, jf. fx Matt 19,26, hvor Jesus som svar på spørgsmålet om, hvem der kan blive frelst, svarer: »For mennesker er det umuligt, men for Gud er alting muligt.«

I trykt udgave: Bind 20 side 251 linje 12

◀ **Springfjedrene**: egl. spiralfjedre af form som to mod hinanden vendte kegler, benyttet i madrasser; drivfjedre.

I trykt udgave: Bind 20 side 251 linje 18

◀ **Mynster (...)** bryder sig blot om at sidde og regjere : Som biskop over Sjællands stift var Mynster den da. kirkes primas, han var kongens personlige rådgiver, han var medlem af stænderforsamlingen, hvor han i høj grad gjorde sin magt og indflydelse gældende, han havde sæde i en lang række styrende organer, han havde været primus motor i udarbejdelsen af den autoriserede oversættelse af Det Nye Testamente af 1819, af en ny ritualbog og af et tillæg til *Den evangelisk-kristelige Psalmebog* osv. og var således en af kirkens og rigets mægtigste mænd. – **Mynster**: Jakob Peter Mynster (1775-1854), da. præst, forfatter og politiker, fra 1811 residerende kapellan ved Vor Frue Kirke i Kbh., fra 1826 hofprædikant, fra 1828 kgl. konfessionarius samt hof- og slotspræst ved Christiansborg Slotskirke, fra 1834 biskop over Sjællands stift.

I trykt udgave: Bind 20 side 251 linje 27

◀ **Mynsters**: 251,27.

I trykt udgave: Bind 20 side 251 linje 34

◀ **100,000 Mile** : En mil er o. 7,5 km.

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 3

◀ **Kjødets Korsfæstelse** : sigter til Gal 5,24, hvor Paulus skriver: »De, som hører Kristus til, har korsfæstet kødet sammen med lidenskaberne og begæringerne.«

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 4

◀ **Discipelen ligne ham** : spiller måske på Ef 5,1, hvor Paulus skriver til efeserne: »I skal ligne Gud som hans kære børn«. Jf. også Matt 5,48, hvor Jesus siger: »Så vær da fuldkomne, som jeres himmelske fader er fuldkommen.«

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 7

◀ **har dog vist dybe Indtryk fra sin tidligere Tid** : hentyder til den unge, følsomme Mynsters melankolske brydninger og religiøse tvivl, som dog ledte til et etisk-religiøst gennembrud og en kristelig afklaring i 1803, mens han var sognepræst i Spjellerup. Dette lagde Mynster aldrig skjul på og berettede fyldigt om det mange år senere i sine erindringer, der udkom efter hans død som *Meddelelser om mit Levnet*, Kbh. 1854. Jf. s. 151-154; s. 151f., hvor gennembruddet beskrives som en dyb indsigt i, at han i alt skulle følge sin samvittighed »uden Undvigelse« og i alt bøje sig for Gud og hengive sig til hans vilje »uden Forbeholdenhed«, ganske overgive sig til Gud, nøjes med de evner, han har tildelt en, og tåle de savn, han pålægger en. Og videre s. 153f., hvor Mynster fortæller, hvordan han nåede til overbevisning om, at »den evangeliske Beretnings Sandhed beroer egentlig paa Trangen dertil«, at den historiske beretning om kristendommen er sand, og at han »havde saaledes nu en virkelig historisk Christus, og traadte mere og mere i et personligt Forhold til ham«. Denne afklaring såvel som den deraf følgende apologetiske tendens afspejler sig i hans prædikener fra Spjelleruptiden, jf. *Prædikener* bd. 1, 3. opl., Kbh. 1826 [1810], bd. 2, 2. opl., Kbh. 1832 [1815], ktl. 228 og ktl. 2192.

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 15

◀ **Krigens Insignier** : sigter formentlig til tanken om 'ecclesia militans' (lat. 'den stridende kirke'), der netop ikke vil fred, men krig med verden, jf. fx Matt 10,34, hvor Jesus siger: »Tro ikke, at jeg er kommet for at bringe fred på jorden. Jeg er ikke kommet for at bringe fred, men sværd.« Se også Ef 6,12-17, hvor Paulus beskriver 'Guds fulde rustning', som de kristne skal iføre sig. Om opfattelsen af 'ecclesia militans' i modsætning til 'ecclesia triumphans' (lat. 'den triumferende el. sejrende kirke'), se fx K. Hase *Hutterus redivivus oder Dogmatik der evangelisch-lutherischen Kirche*, 4. udg., Leipzig 1839 [1828], ktl. 581, § 124, s. 312f.

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 17

◀ **drage selve Begrebet »Stats-Kirke under Discussion** : sigter formentlig til Grundtvig (262m,3) og hans tilhængeres angreb på statskirkebegrebet som ødelæggende for samvittigheds- og trosfriheden. Disse angreb fremsatte Grundtvig allerede i *Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet*, Kbh. 1834, men de kom også til udtryk i fx *Dansk Kirketidende*, udg. af R.Th. Fenger og C.J. Brandt, bd. 1-8, Kbh. 1845-53, ktl. 321-325; se fx Grundtvigs artikel »Kirke-Troen og Skole-Læren« i nr. 54, bd. 2, 1847, s. 17-26.

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 20

◀ **Biskop M. Der er dog Ingen ... mindes min Fader** : Biskop Mynster (251,27) var fra 1820 til 1828, da han blev slotspræst, skriftefader for SKs fader. I journal NB2:267 skriver SK, at han er »opdragen ved Mynsters Prædikener – af min Fader« (SKS 20, 240,22), og i journal NB28 omtaler SK det som en tradition fra sin fader altid at høre Mynsters prædikener (*Pap. XI 1 A 1*, s. 6). – **min Fader**: Michael Pedersen Kierkegaard (1756-1838); løste i 1780 borgerskab som hosekræmmer i København, opnåede otte år senere tilladelse til at importere kolonialvarer og videresælge dem en gros, trak sig i en alder af 40 år tilbage med en betragtelig formue, som han i tiden efter forøgede, formentlig som rentier og investor. Efter sin første kones død giftede han sig den 26. april 1797 med Ane Lund, med hvem han fik syv børn, hvoraf SK var den yngste. Bosatte sig i 1805 i Østergade 9 (se kort 2, C2), indtil han i 1809 købte huset på Nytorv 2 (se kort 2, B2), hvor han boede til sin død.

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 26

◀ **underskyde ham** : indskyde ham, tillægge ham, tilskrive ham.

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 33

◀ **end** een Gang: endnu.

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 35

◀ **Eminentsens Ophøiethed** : Som Sjællands biskop var Mynster (251,27) i rangforordningen (250,24) placeret i 1. klasse som nr. 13 og skulle tituleres 'Hans Eminence'; andre biskopper var placeret i 3. klasse som nr. 9 og skulle tituleres 'høj- og velbårne, højærværdige Herre'.

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 36

◀ **Auxiliair Chor** : hjælpekor.

I trykt udgave: Bind 20 side 253 linje 40

◀ **Pharisæernes Tale uden Myndighed** : hentyder til Matt 7,28-29, som danner afslutningen på gengivelsen af Jesu bjergprædiken: »Da Jesus var færdig med denne tale, var skarerne slået af forundring over hans lære; for han underviste dem som en, der har myndighed, og ikke som deres skriftkloge.« – **Pharisæerne**: medlemmer af farisæernes parti, en af de vigtigste religiøse og politiske grupper el. retninger i jødedommen i hellenistisk og rom. tid; som 'skriftkloge' udviste de nidkær iver for en nøje overholdelse af alle Moselovens bestemmelser og lagde stor vægt på renhedsforskrifterne.

I trykt udgave: Bind 20 side 254 linje 10

◀ **Folk paa Berget** : hentydning til Ludvig Holbergs komedie *Erasmus Montanus eller Rasmus Berg* (1731), hvor Jesper i anledning af, at Rasmus Berg er vendt hjem fra København med den ide, at jorden er rund, siger, at »her paa Bierget vil ingen troe det« (3. akt, 2. scene). Jf. *Den Danske Skue-Plads* (265m,2) bd. 5.

I trykt udgave: Bind 20 side 254 linje 18

◀ **lydig indtil Døden** : Fil 2,8 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 20 side 254 linje 24

◀ **en moderne Philosophie** : sigter formentlig til den såkaldte venstrehegelianisme, en religionskritisk filosofi, der fortolkede kristendommen som en myte.

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 4

◀ **Jernbaner** : Jernbanerne var samtidens store anlægsprojekt. De udvikledes i England fra o. 1830 for derefter at brede sig til det europæiske kontinent. Den første da. jernbane blev anlagt i hertugdømmerne fra Altona til Kiel og indviet 1844, mens strækningen fra København til Roskilde blev taget i brug i sommeren 1847.

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 5

◀ **pludselig at tage Sigtet paa »Corsaren«** : satirisk ugeskrift, grdl. okt. 1840 af M.A. Goldschmidt, som indtil okt. 1846 var det republikanske blads egentlige redaktør (255m,8). – Den 22. dec. 1845 havde den kontroversielle forfatter, skribent for *Corsaren* og kritiker P.L. Møller (266,28) udgivet sin æstetiske årbog *Gæa* for 1846, hvori han i artiklen »Et Besøg i Sorø« (s. 144-187) leverede en kras kritik af *Stadier paa Livets Vei*. Under pseudonymet »Frater Taciturnus, Høvidsmand for 3die Afdeling af 'Stadier paa Livets Vei'« svarede SK den 27. dec. i *Fædrelandet* (nr. 2078, sp. 16653-16658) med artiklen »En omreisende Æsthetikers Virksomhed, og hvorledes han dog kom til at betale Gjæstebudet« (jf. SV2 13, 459-467). SK identificerede P.L. Møller med *Corsaren* og bad nu om 'at komme i *Corsaren*', da han ikke kunne acceptere, at han som den eneste da. forfatter ikke hidtil var blevet skældt ud, men kun lovprist af bladet. *Corsaren* svarede med at bringe en række satiriske artikler om, allusioner til og tegninger af SK, første gang den 2. jan. (nr. 276) og herefter regelmæssigt frem til 17. juli (nr. 304); efter Goldschmidts afgang som redaktør fortsatte drillerierne, således 23. okt. (nr. 318) og 24. dec. 1846 (nr. 327) samt 1. jan. (nr. 328) og 18. juni 1847 (nr. 352). Efter den anden *Corsar*-artikel den 9. jan. 1846 (nr. 277) svarede SK, igen alias Frater Taciturnus, i *Fædrelandet* den 10. jan. 1846 (nr. 9, sp. 65-68) med »Det dialektiske Resultat af en literair Politi-Forretning« (jf. SV2 13, 468-471).

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 9

◀ **Arve-Onde** : enten 'arge-onde', dvs. dødsode, 'Grundskade', el. det onde, som går i arv fra slægt til slægt.

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 10

◀ **en trællesindet Jøde** : sigter til *Corsarens* udgiver, jøden M.A. Goldschmidt (255m,6).

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 11

◀ **Fornuftens Gudinde ... offentlig Fruentimmer** : jf. fx *Karl Friedrich Beckers Verdenshistorie, omarbejdet af Johan Gottfried Woltmann*, overs. af J. Riise, bd. 1-12, Kbh. 1822-29, ktl. 1972-1983 (forkortet *Beckers Verdenshistorie*); bd. 11, 1827, s. 532: »Ødelæggerne af det christelige Kirkevæsen opfandt *Fornuftens Cultus*, og helligholdt samme for første Gang den 10de November 1793 i *Notre Dame* Kirken. En berygtet Skiøge blev som Fornuftens Gudinde kørt halvnøgen paa en Triumphvogn til Alteret, og der hædret med Hymner og Røgelse.«

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 12

◀ **epigrammatisk** : med egenskaber som det korte, fyndige digt (epigram), især bidende (spottende).

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 13

◀ **trods Nogen** : frem for nogen anden.

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 29

◀ **Hvo** : hvem.

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 29

◀ **paa Stads** : dvs. 'der sad på stads', var pyntet og tilbragte tiden uden arbejde.

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 36

◀ **den første Linie jeg har skrevet** : egl. artiklen »Ogsaa et Forsvar for Qvindens høie Anlæg« under mærket A. i *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblade* den 17. dec. 1834, nr. 34, men if. marginaloptegnelsen til dette sted sigter SK åbenbart til sit første pseudonyme værk, *Enten – Eller* (255m,33), og især det »Ultimatum«, der afslutter anden del, nemlig en prædiken af en præst i Jylland om »Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at mod Gud have vi altid Uret« (SKS 3, 315-332).

I trykt udgave: Bind 20 side 255 linje 37

◀ **»andre Mænder«** : daglig sprog el. barnesprog, ofte om store, kraftige mandspersoner.

I trykt udgave: Bind 20 side 255m linje 4

◀ **Goldschmidt** : Meir Aron Goldschmidt (1819-87), da.-jødisk forfatter, journalist og publicist, bl.a. forfatter til den berømmede *En Jøde. Novelle af Adolph Meyer. Udgiven og forlagt* af M. Goldschmidt, Kbh. 1845, ktl. 1547; grundlagde *Corsaren* i okt. 1840 og var bladets egentlige redaktør til okt. 1846, da han afhændede bladet og drog ud på en ét-årig udlandsrejse; udgav og skrev fra dec. 1847 månedsskriftet *Nord og Syd*.

I trykt udgave: Bind 20 side 255m linje 8

◀ **Da jeg begyndte at skrive Enten - Eller ... andet Msk.** : SK begyndte at skrive *Enten - Eller* (Kbh. 1843) umiddelbart efter, at han var ankommet til Berlin, hvortil han var rejst den 25. okt. 1841, jf. tekstredigeringen i SKS K2-3, 54f. To uger før afrejsen havde han brudt forlovelsen med Regine Olsen (268,11).

I trykt udgave: Bind 20 side 255m linje 33

◀ **Gud er min Hjælper** : jf. Sl 54,6: »See, Gud er min Hjælper«, således gengivet i Jens Møllers oversættelse af »Psalmerne«, i *Det Gamle Testaments poetiske og prophetiske Skrifter, efter Grundtexten paa ny oversatte* af J. Møller og R. Møller, bd. 1-3, Kbh. 1828-30, ktl. 86-88 og ktl. 89-91; bd. 1, s. 180.

I trykt udgave: Bind 20 side 256 linje 13

◀ **Alt maatte tjene til hans Ære** : spiller på lignende udtryk i NT, fx Rom 1,5; 1 Kor 10,31; 1 Pet 4,16.

I trykt udgave: Bind 20 side 256 linje 14

◀ **det er saligt at lide Forhaanelse for en god Sag** : sigter til Matt 5,10-12 (dvs. de sidste vers af Matt 5,1-12, der er teksten på alle helgens dag, som i 1847 faldt den 1. nov.): »Salige ere de, som lide Forfølgelse for Retfærdigheds Skyld, thi Himmeriges Rige er deres. Salige ere I, naar man bespøtter og forfølger Eder, og taler allehaande Ondt imod Eder for min Skyld, og lyver det. Glæder og fryder Eder, thi Eders Løn skal være megen i Himlene; thi saa have de forfulgt Profheterne, som vare for [før] Eder« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 20 side 256 linje 16

◀ **Mynster** : 251,27.

I trykt udgave: Bind 20 side 256 linje 21

◀ **Mag. Kierkegaard** : SK erhvervede 29. sept. 1841 den filosofiske magistergrad med afhandlingen *Om Begrebet Ironi*.

I trykt udgave: Bind 20 side 256 linje 22

◀ **Candidat** : SK erhvervede den teologiske kandidatgrad 3. juli 1840.

I trykt udgave: Bind 20 side 256 linje 23

◀ **Pro dii immortales** : fast lat. formular 'Ved de udødelige guder!'

I trykt udgave: Bind 20 side 256 linje 25

◀ **72d Aar** : Mynster blev født 8. nov. 1775 og var således netop gået ind i sit 73. år.

I trykt udgave: Bind 20 side 256 linje 29

◀ **Rundenom** : rundtenom; svingom, dans.

I trykt udgave: Bind 20 side 256 linje 30

◀ **den Tale, at ... trøste os ved det Mindre** : Hvis der sigtes til en bestemt prædiken, har denne ikke ladet sig identificere.

I trykt udgave: Bind 20 side 257 linje 7

◀ **Joh IX, den Blindfødte** : jf. beretningen i Joh 9,1-7 om Jesu helbredelse af »et Mennesker, som var blind født«, v. 1 (NT-1819), og videre i Joh 9,8-38 om, hvordan den helbredte blev udstødt af synagogen, da han ikke vil undsige Jesus. I et eksemplar af *Vor Herres og Frelses Jesu Christi Nye Testamente*, Kbh. 1820, indbundet i tolv tynde, fortløbende paginerede hefter, ktl. 21-32, har SK knyttet følgende bemærkning til Joh 9: »v. 21. og fl. Her seer man atter et Exempel paa, hvor farligt det var i Samtidighed at blive hjulpet af Xstus, at det næsten var større Fare end at beholde sin legemlige Lidelse«, s. 274 (*Pap.* VIII 2 C 3,53).

I trykt udgave: Bind 20 side 257 linje 12

◀ **den Sludder om at en heel Tid er reformatorisk** : sigter formentlig til Grundtvigs (262m,3) og hans tilhængeres kirkelige reformbestræbelser. Jf. fx Grundtvigs artikel »Den christelige Børnelærdom«, i *Dansk Kirketidende* (253,20), nr. 71, den 31. jan. 1847, bd. 2, sp. 289, hvor han taler om nødvendigheden af »en heel Reformation, fra Øverst til Nederst« af kirken og skolen i Norden.

I trykt udgave: Bind 20 side 257 linje 18

◀ **Af et Forord** : dvs. af et forord, der var tiltænkt *Christelige Taler*, men som ikke blev anvendt. I kladdematerialet findes et noget anderledes formuleret forord, hvor der henvises til denne optegnelse med et »cfr. Journalen NB³ p. 30«; dette forord lyder: »Hiin Enkelte vil jeg ligefrem bede ikke at tabe Taalmodigheden – jeg har ikke gjort det før – jeg indseer meget vel selv, hvor vanskeligt det maa være for en Medlevende at holde ud med mig, at han ikke bliver træt, da jeg hverken under ham ell. mig Hvile, hvor vanskeligt at faae det rette Indtryk. Dette indseer jeg fuldt vel selv, just fordi jeg bedre maaskee end Nogen forstaaer, at først naar jeg engang er død og borte vil mine Skrifters Tid egl. være kommen, hvor de som mit Liv ville vise sig (som Maleren siger) og tage sig ud, fordi det, saa længe jeg lever hører med til min Opgave næsten med to Trediedele af min Kraft til at forvirre, at modarbeide mig selv, og svække Indtrykket – hvilket netop gjør mig vanskelig for den Samtidige« (jf. *Pap.* VIII 2 B 104). Da *Christelige Taler* udkom den 25. april 1848, havde de ikke noget forord; dog var fjerde afdeling, »Taler ved Altergang om Fredagen. Christelige Taler«, forsynet med et lille forord, men af et ganske andet indhold (se SV2 10, 291).

I trykt udgave: Bind 20 side 257 linje 29

◀ **Hiin Enkelte ... kalder min Læser** : Den samme vending har SK anvendt i forordet til hver af sine tre samlinger af opbyggelige taler fra hhv. 1843 og 1844, i forordet til *Tre Taler ved tænkte Leiligheder* fra 1845 og i forordet til »En Leiligheds-Tale«, første afdeling af *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand* fra 1847 (272,11).

I trykt udgave: Bind 20 side 257 linje 30

◀ gjøre Kiøbenhavn til en **Kjøbstad**: by i provinsen, i modsætning til en hoved- og residensstad.

I trykt udgave: Bind 20 side 258 linje 3

◀ **takker ham for, at det hidtil er forundt mig** : sml. »En første og sidste Forklaring« i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, Kbh. 1846, hvor SK vedkender sig det pseudonyme forfatterskab og takker 'Styrelsen' for at have »forundt mig meget Mere end hvad jeg nogensinde havde ventet«, SKS 7, 572,5.

I trykt udgave: Bind 20 side 258 linje 7

◀ **Pøbelagtighed (...)** har jeg rigtignok stødt for Hovedet eller slaet for Panden : sigter til SKs udfordring af *Corsaren* i dec. 1845 og jan. 1846 (255,9).

I trykt udgave: Bind 20 side 258 linje 12

◀ **omfrede** : omgive med hegn el. gærde; værne om, frede om.

I trykt udgave: Bind 20 side 258 linje 14

◀ **ægte Børn** : spiller formentlig på 1 Tim 1,2 og Tit 1,4, hvor Paulus kalder hhv. Timotheus »mit ægte barn i troen« og Titus »mit ægte barn i vor fælles tro«.

I trykt udgave: Bind 20 side 258 linje 15

◀ **Af den Tale om Høihedens Bekymring (i Hedningenes Bekymringer)** : stort set ordret afskrift af et stykke, som blev slettet i renskriften af tale nr. 4, »Høihedens Bekymring«, i »Hedningenes Bekymringer. Christelige Taler«, første afdeling af *Christelige Taler* (se *Pap.* VIII 2 B 123,10). Stykket, der findes i en tidligere version i kladden (se *Pap.* VIII 2 B 91,3), var tænkt som en passage, der skulle følge efter det afsnit, som slutter med ordene »altsaa endnu mere hædret – for sin Ydmyghed«, i første separat paginerede afdeling af *Christelige Taler*, Kbh. 1848 (257,29), s. 63 (SV2 10, s. 69).

I trykt udgave: Bind 20 side 258 linje 18

◀ **man bortgav virkelig (hvad Xstus raader den rige Yngling) sin Rigdom** : henviser til beretningen i Matt 19,16-22 om den rige, unge mand, der opsøgte Jesus og spurgte ham, hvad han skulle gøre for at få evigt liv. Jesus svarede, at han skulle holde budene; men da den unge mand forsikrede, at dem havde han allerede holdt, sagde Jesus til ham: »Vil du være fuldkommen, så gå hen og sælg, hvad du ejer, og giv det til de fattige, så vil du have en skat i himlen. Og kom så og følg mig!« Da den unge mand hørte det, gik han bedrøvet bort, for han var meget rig.

I trykt udgave: Bind 20 side 258 linje 28

◀ **forhaanet, bespottet maaskee efter Skriften (Luc 18, 32) bespyttet** : I Luk 18,32 forudsiger Jesus sin lidelse og død med ordene: »Thi han skal overantvordes [overgives til] Hedningerne, og bespottes, forhaanes, og bespyttes« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 20 side 258 linje 30

◀ **trods nogen** : så godt som nogen anden el. frem for nogen anden.

I trykt udgave: Bind 20 side 258 linje 37

◀ **at man kun elsker een Gang** : allusion til Emmelines replik til sin fader i 1. scene af A.E. Scribes lystspil i én akt *Den første Kjærlighed*, som blev opført 69 gange på Det kgl. Teater fra 10. juni 1831 til 15. nov. 1847: »Nei Papa, det tager Du fejl i. Du veed ikke, at det første Indtryk er det varigste; kun den første Kjærlighed er sand Kjærlighed, og man elsker kun een Gang i Livet; det har Tante Judithe ofte nok sagt mig, og nu føler jeg det selv«, *Den første Kjærlighed*, overs. af J.L. Heiberg, i *Det kongelige Theaters Repertoire* nr. 45, Kbh. 1832, ktl. U 99, s. 2.

I trykt udgave: Bind 20 side 259 linje 8

◀ **Eiendomssikkerheden ... om man lukker sin Dør** : egl. den lovsikrede betryggelse af ens (især faste) ejendom, men her synes SK snarere at sigte til forsikring af løsøre. Mens SK 1844-48 boede på Nytorv 2, havde han forsikret møbler, bohaver, viktualier og brændsel for 3.400 rigsdaler i Det Almindelige Brand Assurance Compagni. Af de tre bevarede forsikringspolicer udløb den sidste i okt. 1847 (KA, D pk. 8 læg 24).

I trykt udgave: Bind 20 side 259 linje 11

◀ **Du skal jo ligne Xstum** : 269,6.

I trykt udgave: Bind 20 side 259 linje 28

◀ **søge Selskab med Spedalske ... Toldere og Syndere** : I de tre første evangelier er der adskillige beretninger om, at Jesus omgikkes både spedalske, toldere og syndere, som alle var foragtede.

I trykt udgave: Bind 20 side 259 linje 31

◀ **egregie** : egl. laudabilis et quidem egregie, lat. 'rosværdig og det udmærket'; ved embedseksamen den højeste karakter med udmærkelse.

I trykt udgave: Bind 20 side 259 linje 34

◀ **theologisk Attestats** : egl. attesteret eksamensbevis, dvs. teologisk embedseksamen (efter fundats af 7. maj 1788, kap. 4, § 9-10, og kgl. resolution af 13. dec. 1835).

I trykt udgave: Bind 20 side 259 linje 34

◀ **Egregiister**: en, der har fået karakteren laudabilis et quidem egregie.

I trykt udgave: Bind 20 side 259 linje 35

◀ **eet af hine gl. theologiske Skrifter af en ordl. Sjælesørger** : hentyder måske til Ludwig Blossius' samlede skrifter på latin, *Ludovici Blossii opera omnia* (262,24). I en senere optegnelse fra jan. 1849 i journalen NB9 omtaler SK Blossius som »en Sjælesørger i tidligere Tid« (*Pap. X 1 A 7*).

I trykt udgave: Bind 20 side 259 linje 36

◀ **Hønsetyv** : menneskesky el. forsagt mandsperson, jf. talemåden 'at liste sig om som en hønsetyv'.

I trykt udgave: Bind 20 side 260 linje 3

◀ **Summa summarum** : lat. 'summernes sum'; alt i alt, resultatet.

I trykt udgave: Bind 20 side 260 linje 7

◀ **den Orthodoxie (der ... mod Feuerbach, mod Gjendøbere o:s:v)** : sigter muligvis til Grundtvig (262m,3) og hans tilhængere, der betegnede sig selv som 'ortodokserne', 'de gammeldags kristne' el. 'de gammeltroende', jf. fx Grundtvigs stridsskrifter *Om Daabs-Pagten*, Kbh. 1832, s. 15ff., og *Om Sogne-Baadets Løsning og Hr. Professor Clausen*, Kbh. 1834, s. 21. Disse betegnelser blev også flere gange anvendt under stænderforsamlingens behandling af J. Chr. Lindbergs andragende om præstefrihed og sognebåndsløsning, jf. fx *Tidende for Forhandlinger ved Provindsialstænderne for Sjællands, Fyens og Lollands-Falsters Stifter samt for Færøerne*, 1838, 2. rk., Kbh. og Roskilde 1839, sp. 1167, sp. 1170 og sp. 1178. – **Feuerbach**: Ludwig Feuerbach (1804-72), ty. venstrehegeliansk filosof; mest kendt pga. sit angreb på kristendommen i det filosofiske hovedværk *Das Wesen des Christenthums* fra 1841 (jf. ktl. 488, der er en 2. udg., Leipzig 1843). – **Gjendøbere**: baptister, der på SKs tid ofte blev omtalt som 'gendøbere', fordi de krævede, at de barnedøbte, der sluttede sig til dem, skulle døbes igen med en voksendåb.

I trykt udgave: Bind 20 side 260 linje 7

◀ **Xstd. er det Høieste ... Glands over dette Liv** : hentyder måske til Grundtvig (262m,3), der både i artikler, prædikener og salmer yndede at omtale kristendommen med lignende adjektiver.

I trykt udgave: Bind 20 side 260 linje 10

◀ **en absolut Monark ... Undersaatte vundne for ham** : Danmark var siden 1660 et absolut monarki med en enevældig konge på tronen, jf. *Kongeloven* (1665, først offentliggjort 1709), § 2: »Danmarks (...) Enevolds Arve-Konge skal være herefter og af alle Undersaatte holdes og agtes for det ypperste og høieste Hoved her paa Jorden, over alle menneskelige Love, og der ingen anden Hoved og Dommere kiender over sig (...) uden Gud alene.«

I trykt udgave: Bind 20 side 260 linje 24

◀ **Hvad fordrer det Absolute? Absolut Underkastelse** : jf. *Danske Lov* (1683, her citeres efter den ortografisk ajourførte *Kong Christian den Femtes Danske Lov af det Juridiske Fakultet giennemset*, udg. af J.H. Bærens, Kbh. 1797), 1. bog, kap. 1 »Om den Lydighed, man Lovgiveren og Loven skyldig er«, hvori det i § 1 bl.a. bestemmes, at »alle Kongens Undersaatte, i hvad Stand og Høyhed de og ere,« skulle »være Kongen (...) hørige, lydige, underdanige, hulde og troe«.

I trykt udgave: Bind 20 side 260 linje 29

◀ **at gaae ud i Verden** : spiller på Jesu missionsbefaling i Matt 28,18-20: »mig er given al Magt i Himmelen og paa Jorden. Gaaer derfor hen, og lærer alle Folk, og døber dem i Navnet Faderens, og Sønnens, og den Hellig Aands. Og lærer dem at holde alt det, jeg haver befaleet Eder. Og see, jeg er med Eder alle Dage indtil Verdens Ende« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 20 side 261 linje 2

◀ **»Du skal«** : sigter til det dobbelte kærlighedsbud, jf. Matt 22,37-40, hvor Jesus siger til en lovkyndig: »'Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte og af hele din sjæl og af hele dit sind.' Det er det største og første bud. Men der er et andet, som står lige med det: 'Du skal elske din næste som dig selv.' På de to bud hviler hele loven og profeterne.« Jf. også *Kjerlighedens Gjerninger*, Kbh. 1847, især første følge »II. A. Du skal elske«, som bygger på Matt 22,39, s. 19-49 (SV2 9, s. 26-56). *Kjerlighedens Gjerninger* udkom den 29. sept. 1847.

I trykt udgave: Bind 20 side 261 linje 6

◀ **En Præst er hvad han er ved Ordinationen** : sigter formentlig især til den del i præstevielsesritualet, hvor biskoppen overdrager ordinanden det hellige embede, idet han siger: »Saa overantvorder [overdrager] jeg eder nu det hellige Præste- og Prædike-Embede efter den Apostoliske Skik i *Navn Gud Faders, Søns og Hellig Aands*, og giver Eder Magt og Myndighed herefter, som rette GUDs og JEsu Christi Tienere, at prædike GUDs Ord hemmelig og aabenbare udi Kirken, at uddeele de høyværdige Sacramenter efter Christi egen Indstiftelse, at binde Synden paa den Halstarrige, og løse den paa den Bodfærdige, og ellers alt hvis dette GUDs hellige Kald vedkommer, efter GUDs Ord og vores Christelig Skik og Brug. / Og, at GUD almægtigste vil dog for JEsu Christi Skyld selv danne og duelig gjøre eder til dette hellige Embede, at I med al Aarvaagenhed og en alvorlig Fliid i et ustraffeligt Liv og salig Undervisning maa adspørge Christi Navns Ære til hans Kirkes Forbedring hos os, da ville vi samptlig formane hannem med JEsu Christi egen Bøn sigendes:« Hvorefter biskoppen og alle de tilstedeværende præster lægger deres hånd på ordinandens hoved, mens biskoppen læser Fadervor og en bøn. *Dannemarks og Norges Kirke-Ritual*, Kbh. 1762 [1685] (forkortet *Kirke-Ritualet*), s. 370f.

I trykt udgave: Bind 20 side 261 linje 18

◀ **taget (...) forfængelig** : spiller if. sammenhængen på budet »Du skal ikke tage HERRENS din Guds navn forfængeligen« i de ti bud, 2 Mos 20,7 (GT-1740), dvs. du må ikke misbruge Herren din Guds navn, el. du må ikke bruge det til løgn.

I trykt udgave: Bind 20 side 261 linje 31

◀ **Vægterne raabe ... ogsaa Xstd.** : I København og de da. købstæder i øvrigt fandtes et korps af natvægtere, som skulle tænde gadelygterne, opretholde ro og orden, forhindre svineri i gaderne og alarmere ved ildebrand. Endvidere skulle de på deres runde i byen udråbe klokken og afsynge de forordnede vægtervers hver hele time, jf. *Instruction for Natte-Vægtere i Kiøbenhavn*, Kbh. 1784. Vægterversene, der er salmevers, menes at være forfattet af Thomas Kingo. Vægterkorpset i København blev oprettet i 1683, men på SKs tid blev de 'råbende' vægtere hyppigt kritiseret for at forstyrre borgernes nattero; korpset blev nedlagt i 1862.

I trykt udgave: Bind 20 side 261 linje 35

◀ **saa dybsindig, og saa høi** : allusion til N.F.S Grundtvig (262m,3), der både i artikler, prædikener og salmer yndede at omtale kristendommen med lignende adjektiver.

I trykt udgave: Bind 20 side 262 linje 7

◀ **»for denne vanartede Slægt«** : sigter formentlig til Mark 8,38 (se den følgende kommentar).

I trykt udgave: Bind 20 side 262 linje 9

◀ **skamme sig ved Christus** : hentyder til Mark 8,38, hvor Jesus siger: »Thi hvo [den, enhver] som skammer sig ved mig og mine Ord iblandt denne vanartige og syndige Slægt, ved den skal og [også] Menneskens Søn skamme sig, naar han kommer i sin Faders Herlighed med de hellige Engle« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 20 side 262 linje 11

◀ **at adlyde Kongen ... fordi han er klog** : jf. NB3:32, SKS 20, 260,24-35, og 260,24.

I trykt udgave: Bind 20 side 262 linje 18

◀ **Hegel** : Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), ty. filosof, 1801-06 privatdocent (ekstraordinær prof.) i Jena, 1816-18 prof. i Heidelberg og fra 1818 til sin død prof. i Berlin.

I trykt udgave: Bind 20 side 262 linje 22

◀ **det Dybe og Dybsindige** : 262,7.

I trykt udgave: Bind 20 side 262m linje 2

◀ **det »Mageløse,«** : hentydning til præsten, digteren, historikeren og politiker N.F.S. Grundtvig (1783-1872), der i 1825 nåede frem til den grundtanke, at kristendommens kilde ikke er Bibelen, men det levende ord, som gennem århundreder er blevet udtalt i kirken, dvs. Fadervor, den apostolske trosbekendelse og indstiftelsesordene ved nadver. Grundtvig beskrev opdagelsen i skriftet *Kirkens Gienmæle*, Kbh. 1825, men kaldte den ikke her mageløs. Det gør han til gengæld i afhandlingen »Om Christendommens Sandhed«, som blev trykt i *Theologisk Maanedsskrift*, udg. af N.F.S. Grundtvig og A.G. Rudelbach, bd. 6-9, Kbh. 1826-27, ktl. 346-351, hvor det hedder: »Sandelig, jeg ledte med Flid, og velsignet være den Aand, der saa trofast ledsager hver troende Bibel-Læser, for hvert Øieblik og hver Time jeg ledte med Flid; thi fandt jeg end ikke det mageløse Vidnesbyrd, der kan beskjemme falske Christne, saa fandt jeg dog et mageløst Vidnesbyrd, der guddommeligt bestyrker de sande Christnes Tro, og avler himmelsk Glæde i deres Hjerter, det fandt jeg«, bd. 6, s. 20. Senere i afhandlingen: »Endelig fandt jeg, at hvad den christelige Tro nu og altid maatte takke, som for sin Udbredelse, saa for alle sine Seier-Vindinger, det var et mageløst Vidnesbyrd, som alle Sandheds-Venner maatte kjende gyldigt, og som derfor maatte være ligesaa uigjendriveligt og uovervindeligt, som Sandhed er selv«, bd. 8, s. 235.

I trykt udgave: Bind 20 side 262m linje 3

◀ **Blosius p. 613. Amor Jesu ... Solus amanti sufficit** : jf. skriftet *Margaritum spirituale* (lat. *Åndelig perle*), i Blosius' samlede værker på latin, *Ludovici Blosii opera omnia*, Louvain 1568 (ktl. 429), s. 477-620. - **Amor Jesu ... Solus amanti sufficit**: lat. »Jesu kærlighed påvirker mig; Dens vellugt styrker mig; I den svinder mine sjælsevner hen; Den er fuldt tilstrækkelig for mig den elskende«, citat fra s. 613; med afvigende interpunktion. - **Blosius**: Ludwig Blosius el. François-Luis de Blois (1506-66), flamsk benediktiner teolog, fra 1530 abbed for Liessies klosteret i Hainaut, berømt for sin alsidige lærdom, store omsorg for de fattige og usædvanlige fromhed.

I trykt udgave: Bind 20 side 262 linje 24

◀ **Fredags-Talerne ... til Mynster** : sigter til »Taler ved Altergang om Fredagen. Christelige Taler«, fjerde afdeling af *Christelige Taler*, Kbh. 1848 (257,29), med separat paginering, s. 1-77 (SV2 10, s. 285-362). På et ark med kladder til et forord til disse taler har SK skrevet: »Bogen skal dediceres Biskop Mynster« (*Pap.* VIII 2 B 116).

I trykt udgave: Bind 20 side 262 linje 28

◀ **mindende min Fader** : 253,26.

I trykt udgave: Bind 20 side 262 linje 29

◀ **ogsaa ingen almdl. Dedication** : Den lød således: »Hans Excellence / Højærværdige Hr. Biskop Dr.

Mynster / St. af D. og DM. m:m: / helliges / dette lille Skrift / i dyb Ærefrygt« (Pap. VIII 2 B 118). Mynster var blevet Dannebrogsmænd i 1826 og Storkorsridder af Dannebrog i 1836. – **og saa ingen:** heller ingen.

I trykt udgave: Bind 20 side 262 linje 29

◀ **jeg sætter et Slags Punktum ... paa den høitideligste Maade** : jf. den nævnte kladde til et forord (262,28), der indledes med ordene: »En Forfatter-Virksomhed, som begyndte med Enten – Eller, søger her sit afgjørende Hvilepunkt, ved det Navn, til hvilket den har stræbt i hvilket den blev fuldkommet, ved Alterets Fod, hvor jeg indviede mig i Beslutningen« (Pap. VIII 2 B 115).

I trykt udgave: Bind 20 side 262 linje 30

◀ **Hertz** : Henrik Hertz (o. 1798-1870), da. jurist, digter og kritiker, der fik sit store gennembrud med *Gjenganger-Breve eller poetiske Epistler fra Paradis* i 1830, hvorefter han ofte var genstand for publikums spændte forventninger.

I trykt udgave: Bind 20 side 263 linje 8

◀ **nu ordnet og anlagt igjen den Bog om Adler** : SK skrev den første version af *Bogen om Adler* fra midten af juni til slutningen af sept. 1846 (Pap. VII 2 B 235, s. 5-230). I 1847 foretog han både en anden (Pap. VIII 2 B 7-8, s. 20-45) og en tredje (Pap. VIII 2 B 9-27, s. 46-79) nyordning og tilrettelæggelse af bogen; her hentydes til den tredje version, idet SK i selve optegnelsen skitserer en fjerde version (264,14). – **Adler:** Adolph Peter Adler (1812-69), da. teolog, erhvervede i 1840 magistergraden på afhandlingen *Den isolerede Subjectivitet i dens vigtigste Skikkelser*, fra 1841 sognepræst i Hasle og Rutsker på Bornholm, udgav i 1842 *Populaire Foredrag over Hegels objective Logik* (ktl. 383), blev suspenderet i 1844 og afskediget i 1845 i nåde og med ventepenge, da hans påstand i forordet til *Nogle Prædikener*, Kbh. 1843 (ktl. U 9), om at have haft en åbenbaring blev, ikke mindst af biskop J.P. Mynster, opfattet som udtryk for begyndende sindssyge. Efter afskedigelsen udgav Adler *Skrivelser min Suspension og Entledigelse vedkommende*, Kbh. 1845 (ktl. U 10). Herefter fulgte: *Nogle Digte*, Kbh. 1846 (ktl. 1502); *Studier og Exempler*, Kbh. 1846 (ktl. U 11); *Forsøg til en kort systematisk Fremstilling af Christendommen i dens Logik*, Kbh. 1846 (ktl. U 13); og *Theologiske Studier*, Kbh. 1846 (ktl. U 12).

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 2

◀ **Hanefægtning** : hanekamp.

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 11

◀ **Saa bliver Bogen smaa Afhandlinger ... Bilag** : Den fjerde version af *Bogen om Adler*, som her skitseres (264,2), består i, at bogen som helhed opgives og dele af den opdeles i fire små afhandlinger, »Noget om Præmisse-Forfattere«, »En Præmisse-Forfatter paa et Aabenbarings-Faktum«, »En Aabenbaring i Samtidighedens Situation« og »Mag. Adler som Satire over den hegelske Philosophie og vor Tids Christendom«, samt to bilag, »Bilag I. De dialektiske Forhold: det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte« og »Bilag II. Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel« (se nedenstående kommentarer).

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 13

◀ **Noget om Præmisse-Forfattere. (det er Indledningen)** : jf. første del af indledningen til *Bogen om Adler* (Pap. VII 2 B 235, s. 5,3 - 16,31).

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 17

◀ **som Lichtenberg ... Candidat-Prosa** : jf. *G.C. Lichtenberg's Ideen, Maximen und Einfälle. Nebst dessen Charakteristik*, udg. af G. Jördens, bd. 1, 2. udg., Leipzig 1831 [1827], og bd. 2, 1. udg., Leipzig 1830, ktl. 1773-1774; bd. 1, s. 122: »Ein Mensch wählt sich ein Thema, beleuchtet es mit seinem Lichtchen, so gut er's hat, und schreibt alsdann in einem gewissen erträglichen Modestyl seine Alltagsbemerkungen, dergleichen jeder Sekundaner auch hätte machen, aber nicht so faßlich ausdrücken können. Für diese Art zu schreiben, welches die Lieblingsart der mittelmäßigen und untermittelmäßigen Köpfe ist (...), habe ich kein besseres Wort, als *Kandidaten-Prose* finden können. Es wird höchstens das ausgeführt, was die Vernünftigen schon bei dem bloßen Wort gedacht haben.« – **Lichtenberg:** Georg Christoph Lichtenberg (1742-99), ty. satirisk forfatter og fysiker, fra 1769 ekstraordinær og fra 1775 ordinær prof. i Göttingen; som forfatter især kendt for sine vittige og satiriske udfald mod 'Sturm und Drang' periodens tendenser til sentimentalitet.

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 18

◀ **terminus** : lat. fagudtryk, betegnelse.

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 21

◀ **En Præmisse-Forfatter paa et Aabenbarings-Faktum. (Slutning af Indl.)** : jf. sidste del af indledningen til *Bogen om Adler* (Pap. VII 2 B 235, s. 16,32 - 29,27).

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 23

◀ **En Aabenbaring i Samtidighedens Situation** : jf. kap. 1 i *Bogen om Adler* (Pap. VII 2 B 235, s. 30,2 - 73,31, og Pap. VIII 2 B 13-15, s. 60-68, minus det stykke, der blev udtaget til bilag 1 (se den følgende kommentar), jf. den deraf følgende bearbejdelse af kap. 1 (Pap. VIII 2 B 16-18, s. 68-70).

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 25

◀ **Bilag I. De dialektiske Forhold: ... den særlige Enkelte** : jf. et stykke af kap. 1 i *Bogen om Adler* (Pap. VIII 2 B 13-14, s. 50f., der er en bearbejdelse af Pap. VII 2 B 235, s. 33,19 - 53,34, og s. 66,6 - 67,18, udvidet med Pap. VIII 2 B 10, og Pap. VIII 2 B 11, s. 53f., der svarer til Pap. VII 2 B 235, s. 67,19 - 71,16, samt Pap. VIII 2 B 12, s. 54-59, der er en bearbejdelse af Pap. VII 2 B 235, s. 54,10 - 72,26, minus s. 70,3-4 - 71,15).

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 29

◀ **Bilag II. om Forskjellen mell. et Genie og en Apostel** : jf. kap. 3, § 2, i *Bogen om Adler* (Pap. VII 2 B 235, s. 141,8 - 150,31, svarende til Pap. VIII 2 B 8, s. 28, og Pap. VIII 2 B 9,16-18, s. 51f.).

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 31

◀ **Mag. Adler som Satire over ... og vor Tids Xstd.** : jf. kap. 4, § 1-5, i *Bogen om Adler* (Pap. VII 2 B 235, s. 176,24 - 230,15 og Pap. VIII 2 B 7,12-17, s. 32f.).

I trykt udgave: Bind 20 side 264 linje 32

◀ **Privat-Docenter** : magistre, licentiater el. doktorer, der uden ansættelse forelæser ved et universitet.

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 2

◀ **Licentiater** : akademikere, der har taget licentiatgraden.

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 3

◀ **Styrelsen** : dvs. Guds styrelse.

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 4

◀ **en meget pragtfuld Begravelse ... med militair Honeur** : Garnisons Kirkegård uden for Østerport, anlagt 1711, beliggende umiddelbart på den anden side af voldgraven og på den nord-østlige side af alleen Østerbro (se kort 3, E1). På kirkegården blev foruden militære også civile medlemmer af Garnisons Kirkes menighed begravet, men den pågældende er ikke identificeret.

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 7

◀ **Processionen begyndte** : formentlig fra Garnisons Kirke (se kort 2, D3) ad Bredgade og Ny Østergade til Østerport og derfra videre ad alleen Østerbro til Garnisons Kirkegård.

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 10

◀ **Politie-Officiant** : politifunktionær, politimand.

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 12

◀ **Porten** : beliggende ved enden af alleen Østerbro (se kort 2, G1).

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 14

◀ **distinguendum est inter et inter** : lat. 'krav om at gøre forskel ml. dette og hint'.

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 15

◀ **det indbudne (...) det frivillige Følges** : Ved begravelser var nogle få (maksimalt 8 par) særligt indbudte, hvilket betød, at de ved bedemandens mellemkomst blev afhentet af en såkaldt indbydelses- eller invitationsvogn, og at de udgjorde følgets forreste gruppe; andre pårørende el. bekendte af afdøde afgav 'frivilligt følge' efter at have set dødsfaldet annonceret i *Adresseavisen* eller *Berlingske Tidende* (det 'frivillige følge' må ikke forveksles med 'pøbelen', der gerne fulgte fornemme ligtog ud af byen).

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 16

◀ **Liigkappe** : sort kappe, som ligfølgets mænd kunne leje el. købe; annoncer for udlejning og salg af ligkapper var alm. i *Adresseavisen*.

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 26

◀ **paa det Høitideligste at blive takket** : nemlig i *Adresseavisen*, hvor taksigelser til følget – både det indbudte og det uindbudte – var almindelige.

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 29

◀ **Pauli Omvendelse og Aabenbaringer** : Om Paulus' omvendelse undervejs til Damaskus, hvor Jesus åbenbarede sig for ham og talte til ham, se ApG 9,1-19; 22,6-16; 26,12-18 og Gal 1,13-16. Om Paulus' åbenbaringer i øvrigt, se ApG 16,9-10; 22,17-21 og 2 Kor 12,2-4.

I trykt udgave: Bind 20 side 265 linje 35

◀ **Holberg siger: han gaaer saa astadig og sædelig som En der følger Liig** : Ludvig Holberg (1684-1754), da.-no. forfatter og videnskabsmand, der især er kendt for sine mange komedier. Der sigtes her til *Den Stundesløse* (1731), hvor tjenestepigen Pernille i 1. akt, 11. scene, siger: »Han seer saa vel ud, at jeg blev ganske slagen, da jeg saae ham; thi han har et Ansigt og en Mine ligesom en, der har faaet laudabilem til Attestatz [bedste karakter til embedseksamen], og gaaer paa Gaden saa modest og sædelig, som han skulde følge Liig.« Jf. *Den Danske Skue-Plads* bd. 1-7, Kbh. 1758 eller 1788 [1731-54], ktl. 1566-1567; bd. 5. Bindene er uden årstal og sidetal.

I trykt udgave: Bind 20 side 265m linje 2

◀ **Af den Bog om Adler ... en Passus som ikke blev brugt** : et stykke af kap. 1 i *Bogen om Adler* (Pap. VII 2 B 235, s. 70,3-4 - 71,15) i let omskrevet form. Se også 264,3 og 264,29.

I trykt udgave: Bind 20 side 266 linje 6

◀ **Mephistopheles** : navn på Djævelen i Faust-traditionen. Det benyttes allerede i de gamle ty. folkebøger om Faust, jf. *Den i den gandske Verden bekiendte Ertz - Sort - Kunstner og Troid-Karl Doctor Johan Faust, og Hans med Dievelen oprettede Forbund, Forundringsfulde Levnet og skrækkelige Endeligt*, Kbh. [u.å. »Tilkjøbs i Ulkegaden No. 107«, ty. 1588], ktl. U 35, s. 9. Skikkelsen er især blevet kendt gennem Goethes *Faust*, jf. *Goethe's Werke. Vollständige Ausgabe letzter Hand* bd. 1-60, Stuttgart og Tübingen 1828-42 (ctl. 1641-1668, bd. 1-55, 1828-33); bd. 12, 1828.

I trykt udgave: Bind 20 side 266 linje 16

◀ **den Deel af Cap 1 blev ... til Bilag 1, men heller ikke denne Passus der brugt** : 264,29 og 266,6.

I trykt udgave: Bind 20 side 266m linje 1

◀ **P.L. Møller ... i to Bind** : Peder Ludvig Møller (1814-65), da. æstetiker, forfatter og kritiker. Han redigerede 1843 et polemisk blad, *Arena*, og udgav 1845-47 en æstetisk årbog, *Gæa*; bidrog desuden med artikler i forskellige blade, således i *Corsaren*, som SK identificerede ham med (255,9). Han udgav en del af sin litterære produktion i *Kritiske Skizzer fra Aarene 1840-47* (forkortet *Kritiske Skizzer*) bd. 1-2, Kbh. 1847, averteret i *Adresseavisen*, nr. 284, den 2. dec. 1847: »Paa P. G. Philipsens Forlag er idag udkommen: / *Kritiske Skizzer / fra Aarene 1840-47, / af / P. L. Møller. / 2 Dele, 33 Ark, 8vo, heftet 2 Rbd. 48 sk.*« Samlingen indeholder ikke 'samtlige bladartikler', ligesom det ikke oplyses, hvor de gl. skitser opr. har været trykt. – **Kjøbenhavnsposten**: dagblad, grundlagt 1827, oprindeligt med vægten på litterært og kulturelt stof, snart efter på politisk stof; i 1830'erne var bladet det vigtigste organ for den politiske liberalism, men i 1840'erne tabte det terræn i takt med, at det antog en mere radikal linie. Under pseudonymet Prosper naturalis de molinasky anmeldte P.L. Møller SKs *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846) i *Kjøbenhavnsposten* den 27. og 28. marts 1846 (nr. 73 og nr. 74; genoptrykt i *Kritiske Skizzer* bd. 2, s. 253-268). – **Flyveposten**: konservativt dagblad, grundlagt 1845. P.L. Møller hørte til bladets faste medarbejdere, men det har ikke umiddelbart kunnet afgøres, hvilke artikler i *Kritiske Skizzer*, der hidrører fra *Flyveposten*. – **Figaro**: *Figaro. Journal for Literatur, Kunst og Musik*, udg. af G. Carstensen, udkom en gang om ugen fra juli 1841 til juni 1842. P.L. Møller bidrog til journalen med digtene »Et Luftcastel« (1841, bd. 2, sp. 1) og »Hængeasken. En Foraarssang« (1842, bd. 4, sp. 169) samt artiklerne »Knud Lyne Rahbek« (1841, bd. 1, sp. 133-144 og sp. 147-166), »Brudstykker af et academisk Prisskrift« (1841, bd. 2, sp. 169-178), »Esaias Tegnér. En Skizze« (1841, bd. 2, sp. 210-216, sp. 231-237 og sp. 265-274; genoptrykt i *Kritiske Skizzer* bd. 1, s. 43-71) og »Johan Herman Wessel« (1842, bd. 2, sp. 91-96, sp. 111-120, sp. 205-213 og sp. 217-224).

I trykt udgave: Bind 20 side 266 linje 28

◀ **Jeg har naturligviis øieblikkeligt sendt Reitzel dem tilbage** : dvs. Reitzels Boglade, grundlagt af C.A. Reitzel (1789-1853) i 1819 og siden 1827 beliggende i Købmagergade, nuværende nr. 44, jf. *Veiviser eller Anviisning til Kjøbenhavn, Christianshavns, Forstædernes og Frederiksbergs Beboere*, Kbh. 1847, s. 578: »Reitzel, C. A., Universitets-Boghandler, (...) st. Købmagerg. 6« (se kort 2, C2). Reitzel ses også tidl. at have tilsendt SK nyudkomne værker til gennemsyn, jf. journaloptegnelsen JJ:293 fra 1844/45, SKS 18, 233.

I trykt udgave: Bind 20 side 266 linje 30

◀ **Vaudeville** : egl. 'comédie vaudeville', men alm. omtalt som vaudeville, fr. folkesang, almuesang, gadevise. Vaudevillen er et syngespil med indlagte folkeviser; som genre betegner den en borgerlig intrigekomedie med sangnumre til lette og gerne i forvejen kendte melodier; personerne er uheroiske og ofte pudsige; konfliktstoffet er af lokal karakter og rummer altid overkommelige kærlighedsforviklinger. Inspireret af tysk og navnlig parisisk teaterliv indførte J.L. Heiberg i 1825 vaudevillen på Det kgl. Teater, hvor den blev overmåde populær.

I trykt udgave: Bind 20 side 266 linje 32

◀ **Han har faaet offentlig Understøttelse** : jf. *Berlingske Tidende*, nr. 115, den 20. maj 1846: »Reisestipendier. Hans Majestæt har ved allerhøieste Resolution af 15de d. M. bevilget Efternævnte Reisestipendier af Finantskassen, nemlig: (...) *Cand. philos. P. L. Møller*«.

I trykt udgave: Bind 20 side 266 linje 33

◀ **Hver Øieblik har man læst ... bestemt 7 a 8 Gange** : har ikke ladet sig verificere.

I trykt udgave: Bind 20 side 267 linje 4

◀ **nu igjen paa Omslaget** : nemlig på *Kritiske Skizzer fra Aarene 1840-47* bd. 2, hvor man kunne læse: »Saafremt nærværende Samling maatte finde Bifald og Afsætning, agter Forf. efter Tilbagekomsten fra en Reise at fortsætte den med et Udvalg af sine øvrige prosaiske Arbejder, i 5-6 Bind«.

I trykt udgave: Bind 20 side 267 linje 8

◀ **Kunstner-Tiggere, som beraabe sig paa Hs. kongl. Højhed Kronprindsen ell. Kongen** : dvs. kunstnere, der modtager støtte fra Hans kgl. Højhed kronprins Frederik Carl Christian (1808-63), konge fra 1848, el. dennes fader, Hans Majestæt kong Chr. VIII (1786-1848), konge siden 1839.

I trykt udgave: Bind 20 side 267 linje 15

◀ **500 rd** : 500 rigsbankdaler. Den da. møntfod var ved forordning af 31. juli 1818 delt i rigsdaler (egl. »Rigsbankdaler«, i samtiden typisk forkortet »Rbd.«), mark og skilling, sådan at der gik 6 mark på en rigsdaler og 16 skilling på en mark; på 1 rigsdaler gik således 96 skilling. Man regnede 400 rigsdaler for nok til at forsørge en familie; en pige i huset fik højst 30 rigsdaler om året foruden kost og logi, ligesom en håndværkssvend havde fri kost og logi hos mesteren, men almindeligvis tjente 200 rigsdaler om året.

I trykt udgave: Bind 20 side 267 linje 18

◀ **Ladegaarden** : en institution i København på Ladegaardsvej (nuv. Åboulevard) umiddelbart efter dæmningen mellem St. Jørgens Sø og Peblinge Sø (se kort 3, B3). Fra 1822 blev Ladegaardens bygninger brugt som arbejdsanstalt for fattige og fra 1833 som tvangsarbejdsanstalt for straffede og vagabonderende.

I trykt udgave: Bind 20 side 267 linje 19

◀ **Vink til at belyse den moderne religieuse Forvirring** : Efter tredje omarbejdelse og tilrettelæggelse af *Bogen om Adler* (264,2) overvejede SK at udgive den pseudonymt enten som »Nutidens religieuse Forvirring / belyst ved Mag. Adler som Phænomen / en mimisk Monographie / af / Johannes Climacus. / udgivet / af / S. Kierkegaard« (*Pap. VIII 2 B 21*), el. som »Nutidens religieuse Forvirring / belyst ved Mag. Adler som Phænomen. / En mimisk Monographie / af / Petrus Minor / udgivet / af / S. Kierkegaard« (*Pap. VIII 2 B 26*).

I trykt udgave: Bind 20 side 267 linje 32

◀ **hvad der findes i disse Journaler ... Missionen i ... Christenhed** : Om 'Myndighed', se fx NB:6, NB2:111, NB3:17 og NB3:32. Om 'Forholdet mellem Gud og Menneske', se fx NB:155, NB:165, NB2:89, NB2:124, NB3:15 og NB3:16. Om 'Missionen i den nuværende Christenhed', se fx NB2:203, NB2:258 og NB3:34.

I trykt udgave: Bind 20 side 268 linje 6

◀ **disse Ord af Digteren ... Infandum me jubes Regina renovare dolorem** : lat. »Du befaler mig, Dronning, at forny den usigelige smerte«; let bearbejdet citat af den rom. digter Vergil (70-19 f.Kr.) *Æneiden*, 2. bog, v. 3, som lyder: »Infandum, Regina, iubes renouare dolorem«, *P. Virgilii Maronis opera*, udg. af J. Baden, bd. 1-2, Kbh. 1778-80; bd. 1, s. 366. Jf. også *Virgils Æneide*, overs. af J.H. Schønheyder, bd. 1-2, Kbh. 1812; bd. 1, s. 51, hvor citatet gengives med: »Unævnlige Smerte byder du, o Dronning! / mig at fornye«. Replikken er trojaneren Aeneas' reaktion, da Karthagos dronning har bedt ham berette om Trojas fald og hans egen skæbne. – **Regina**: lat. 'dronning'; sigter til Regine Olsen (1822-1904), forlovet med SK fra den 10. sept. 1840 til den 11. okt. 1841, gift med Johan Frederik Schlegel (268,15).

I trykt udgave: Bind 20 side 268 linje 11

◀ **Nu er hun da - ikke død - men lykkelig og vel gift** : sigter til Regine Olsen (se foregående kommentar), som angiveligt sagde, at det ville blive hendes død, da SK brød forlovelsen. Efter i 1843 at være blevet forlovet med Johan Frederik (kaldet Fritz) Schlegel (1817-96), fuldmægtig i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiets Handels- og Konsulatskontor, blev hun gift med ham den 3. nov. 1847 i Vor Frelsers Kirke på Christianshavn.

I trykt udgave: Bind 20 side 268 linje 15

◀ **samme Dag** : dvs. samme dag, som SK brød med Regine Olsen, altså den 11. okt. 1841.

I trykt udgave: Bind 20 side 268 linje 16

◀ **Prædike-Foredrags**: alm. betegnelse for den holdte prædiken på SKs tid.

I trykt udgave: Bind 20 side 268 linje 20

◀ **Mynsters** : 251,27.

I trykt udgave: Bind 20 side 269 linje 5

◀ **Xstus der formaner ... at ligne ham** : jf. fx Joh 13,12-17, hvor Jesus siger til apostlene efter at have vasket deres fødder: »Jeg har givet jer et forbillede, for at I skal gøre, ligesom jeg har gjort mod jer«, v. 15.

I trykt udgave: Bind 20 side 269 linje 6

◀ **Blosius p. 407. Totius perfectionis ... te ipsum relinque** : jf. skriftet *Institutio spiritualis, non parum utilis iis, qui ad vitae perfectionem contendunt: itemque Exercitium piarum precatationum* (lat. *Åndelig undervisning, ikke unyttig for dem, der tilstræber et fuldkommengjort liv: hertil Øvelse i fromme bønner*), i *Ludovici Blosii opera omnia* (262,24), s. 393-461. – **Totius perfectionis ... te ipsum relinque**: lat. »Dette er den sandeste regel for enhver fuldkommengørelse: vær ydmyg, og hvor end du bliver opmærksom på dig selv, giv afkald på dig selv«, citat fra s. 407; med afvigende ortografi.

I trykt udgave: Bind 20 side 269 linje 13

◀ **lide for en god Sag ... forhaanes** : 256,16.

I trykt udgave: Bind 20 side 269 linje 18

◀ **ofte ønsket, at trække mig tilbage** : som forfatter for at blive præst, se fx NB3:20.d.

I trykt udgave: Bind 20 side 269 linje 22

◀ **Gud (...) hvad Uret jeg har mod ham** : allusion til »Ultimatum« (SKS 3, 315-332) i anden del af *Enten – Eller* (255,37), en prædiken af en præst i Jylland om »Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at mod Gud have vi altid Uret«.

I trykt udgave: Bind 20 side 269 linje 27

◀ **jo kunde**: ikke.

I trykt udgave: Bind 20 side 270 linje 10

◀ **Lydhed er Gud kjærere end Vædderens Fedme** : hentyder til 1 Sam 15,22, hvor Samuel siger til Saul, der ikke har adlydt Gud: »mon HERREN har saa Behagelighed i Brænd-Offere og Slagt-Offere, som i at adlyde HERRENS Røst? see, at adlyde er bedre end Offer, og at give Agt paa, end Fedmen af Vædre« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 20 side 270 linje 17

◀ **den ringere Classe ... anmasse mig Noget mod den** : sigter formentlig til, at *Corsaren* (255,9) i flere artikler fremstillede SK, som ville han blot 'eksperimentere' med sine ringere stillede bysbørn, fx den 2. jan. 1846 (nr. 276, sp. 5f.), hvor pseudonymen Frater Taciturnus lægges denne replik i munden: »Jeg vil gjøre Noget for de Fattige. Jeg vil tænke mig det Tankeexperiment, at jeg har givet en fattig Kone med fem smaa Børn en Rigsbankdaler. Tænk Dem hendes Glæde! Tænk Dem de uskyldige Smaa see en Rigsbankdaler!«

I trykt udgave: Bind 20 side 270 linje 20

◀ **Stüvenfængere** : fortysket form af styverfængere, personer, der jager efter (selv den mindste) profit, også om forfattere, der kun skriver for at tjene penge. En 'styver' var en mønt af ringe værdi.

I trykt udgave: Bind 20 side 270 linje 22

◀ **leve skjult** : 248,23.

I trykt udgave: Bind 20 side 270 linje 28

◀ **Min megen Gaaen paa Gaden ansaae man een Gang for Forfængelighed, og var vred** : sigter formentlig til perioden ml. bruddet med Regine Olsen (268,11) og udgivelsen af *Enten - Eller* (255m,33), da man angiveligt forstod SK som en døgenigt og flaneur, fordi han tilsyneladende tilbragte det meste af sin tid på gaden. Sml. *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*, Kbh. 1859, s. 35-41 (SV2 13, 582-588).

I trykt udgave: Bind 20 side 270 linje 32

◀ **det Majeutiske** : af gr. ('maieúesthai') at forløse (en fødende). Hentyder til Sokrates' jordemoderkunst, som består i, at Sokrates ved samtale kan forløse en anden, der i forvejen er svanger med en viden, som han blot har glemt og nu må hjælpes til at generindre; således er Sokrates' person uvæsenlig i læreprocessen, da han kun er *anledning* til, at den anden lærer noget. Jf. fx Platons dialog *Theaitetos* 148e-151d.

I trykt udgave: Bind 20 side 270 linje 34

◀ **Mynster (...) siger ... ikke har Gavn af den** : Hvis der sigtes til en bestemt prædiken af Mynster (251,27), har denne ikke ladet sig identificere.

I trykt udgave: Bind 20 side 271 linje 11

◀ **Jobs Hustrues Raisonement: vil Du endnu holde fast** : Da Gud har prøvet Job ved at fratage ham alt, dræbe hans børn og hjemsøge ham selv med sygdom, siger hans hustru til ham, Job 2,9: »holder du endnu fast ved din Fuldkommenhed? velsigne Gud, og døe« (GT-1740). GT-1992 har: »Holder du stadig fast ved Guds retsindighed? Forband Gud, og dø!«

I trykt udgave: Bind 20 side 271 linje 16

◀ **Publikums Angerløshed** : Under *Corsarens* angreb på ham (255,9) udgav SK den 30. marts 1846 *En literair Anmeldelse* (Kbh. 1846), hvori han beskriver *Corsaren* i en hunds skikkelse og abonnenterne (abonnenterne) i skikkelse af hundens ejer, der imidlertid nægter at kendes ved hunden, når den skambider nogen: »Publikum vil være angerløst, thi det er jo egentligen ikke dem, som holde Hunden, de abonnere blot; de hidse den heller ikke directe paa, de fløite heller ikke ligefrem af den; i Tilfælde af Søgemaal vilde Publikum sige: Hunden er ikke min, det er en herreløs Hund; og i Tilfælde af, at Hunden blev optagen og sendt ud paa Veterinairskolen for at slaaes ihjel, kunde Publikum endnu sige: det var virkeligen godt, at den slemme Hund blev dræbt, det har vi alle ønsket – endogsaa Abonnenterne«, s. 96 (SV2 8, 103).

I trykt udgave: Bind 20 side 271 linje 27

◀ **en Anonym** : sigter til M.A. Goldschmidt som *Corsarens* anonyme redaktør (248,23 og 255m,8).

I trykt udgave: Bind 20 side 271 linje 28

◀ **Forfatter af en Studenter-Comedie** : jf. NB3:55 og kommentarer dertil.

I trykt udgave: Bind 20 side 271 linje 31

◀ **som man i England behandler en Statsminister** : I det eng. parlaments underhus var premierministeren ofte genstand for oppositionens verbale angreb – i en utvungen og bitter tone – hvilket SK kunne erfare ved at læse nyheder fra England i fx *Berlingske Tidende*.

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 7

◀ **Mag. artium** : magister artium, egl. lat. 'lærer i videnskaberne'; SKs akademiske titel efter at have forsvaret sin magisterafhandling *Om Begrebet Ironi* den 29. sept. 1841 (256,22).

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 11

◀ **for mine egne Penge ... forskaffe den en Forfatter** : Indtil 1847 havde SK været sin egen forlægger, dvs. han havde selv forestået og finansieret produktionen af sine bøger, der blev solgt i kommission. Men efter udgivelsen af *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand*, der udkom den 13. marts 1847, indgik SK en aftale i august med forlagsboghandler C.A. Reitzel om, at Reitzel dels overtog udgifterne ved trykning af og betalte SK et engangshonorar på 225 rigdaler for *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand*, dels for 1200 rigsdaler købte restoplaget af *Gjentagelsen*, *Frygt og Bæven*, *Philosophiske Smuler*, *Begrebet Angest*, *Forord*, *Stadier paa Livets Vei*, *Tre Taler ved tænkte Leiligheder*, *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* og *En literair Anmeldelse*, som Reitzel alle havde haft i kommission; *Enten - Eller* var på det tidspunkt udsolgt. Jf. Reitzels protokol over *Forhandlinger med Forfattere, Redacturer &c 1835-1858*, s. 27.

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 11

◀ **theol. Candidat** : SK erhvervede den teologiske kandidatgrad ved at tage teologisk embedseksamen den 3. juli 1840.

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 15

◀ **Hr Hostrup skriver en Studenter-Comedie** : Jens Christian Hostrup (1818-92), da. teolog og forfatter. Han var 1841-44 alumne på Regensen, hvor han efter teologisk embedseksamen i nov. 1843 og i anledning af Den akademiske Læseforenings sammenlægning med Studenterforeningen (272,33) skrev studenterkomedien *Gjenboerne*, der blev opført på Hofteatret ved Christiansborg den 20. feb. og igen den 9. marts 1844. Ved begge opførelser spillede SKs slægtning Hans Brøchner rollen som den teologistuderende regensianer Søren Kirk, hvis navn og replikker tydeligt alluderede til SK. Ved komediens senere opførelser blev Søren Kirk ændret til Søren Torp, således også i den trykte udgave, jf. *Gjenboerne. Vaudeville-Komedie* af C. Hostrup, Kbh. 1847. Se også journal NB:43, SKS 20, 45,13-24 og kommentarerne dertil.

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 20

◀ **Licents** : bevilling; fritagelse for særlige regler; selvrådighed, frækhed.

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 21

◀ **Stykket reiser hele Landet rundt ... det kgl. Theater** : I vintersæsonen 1845-46 var *Gjenboerne* af Hostrup (under pseudonymet Jens Kristrup) på repertoire i H.W. Langes rejsende teaterselskab, der havde fået eneret på opførelse af stykket i provinsen. Efter at have været i Nyborg i begyndelsen af nov. 1845 gav selskabet forestillinger på teateret i Odense, hvor *Gjenboerne* med stor succes blev opført otte gange fra 19. dec. 1845 til 9. marts 1846 (jf. løbende annonceringer og omtaler i *Ove Thomsens kongelig allernaadigst privilegerede Fyens politiske Avis og Avertissements-Tidende* og *Fyens Stifts Kongelig ene privilegerede Adresse- og politiske Avis samt Avertissementstidende*). Derefter fortsatte selskabet til Svendborg, hvor *Gjenboerne* kunne ses 25. marts (jf. *Ove Thomsens kongelig allernaadigst privilegerede Fyens politiske Avis og Avertissements-Tidende* den 30. marts 1846, nr. 56). Endelig rejste selskabet til Lolland-Falster, hvor *Gjenboerne* blev opført i Nykøbing 17. og 26. april samt i Maribo 23. april 1846 (jf. løbende annonceringer og omtaler i *Lolland-Falsters Stiftstidende*). Efter et par ugers ferie rejste selskabet igen til Odense, hvor det i forbindelse med et ugelangt landmandsmøde gav en række forestillinger, herunder *Gjenboerne* den 25. maj (jf. *Ove Thomsens kongelig allernaadigst privilegerede Fyens politiske Avis og Avertissements-Tidende* samme dag, nr. 92). Langes selskab var atter på farten i vintersæsonen 1846-47 og fortsat med *Gjenboerne* på repertoire. - På Det kgl. Teater blev *Gjenboerne* opført første gang som sommerforestilling den 27. juni 1846. Under rubrikken »Sommerforestilling« i *Berlingske Tidende*, nr. 145, den 26. juni 1846, hed det om denne: »Den 9de Forestilling gives imorgen Aften til Fordeel for Mdm. Holst. En ny Vaudeville i 3 Acter, 'Gjenboerne', af Hr. Hostrup, gives. Denne er tidligere opført med meget Bifald for Studenterforeningens Medlemmer, og har ligeledes i Provindserne, hvor et reisende Selskab har givet den, gjort megen Lykke.« Komedien blev opført igen 30. juni og 2. juli 1846, jf. *Fædrelandet*, nr. 156, den 4. juli 1846: »I Løverdags, Tirsdags og Torsdags Aftes gaves paa det kgl. Theater for fuldt Hus C. Hostrups Vaudeville-Comedie 'Gjenboerne', som dels i private Kredse, dels i flere Provindsstæder har nydt en fortjent Lykke.« Ved sommerforestillingerne året efter blev *Gjenboerne* atter sat op, nemlig 5., 10., 15. og 24. juni 1847.

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 24

◀ **jeg seer idag af Flyve-Posten ... Søren Kierkegaard** : *Flyveposten* (273,9), nr. 283, den 6. dec. 1847: »Theatret i Christiania. I Norsk Rigstid. skrives: Hostrups Vaudeville-Comedie 'Gjenboerne,' der i dens oprindelige Skikkelse som Studentercomedie allerede er os bekjendt fra Hr. Skuespiller Mantzius's Ophold her, har nu to Gange gaaet over Scenen under stormende Jubel. Dette paa engang af Vittighed, Humor og Poesi sprudlende Leilighedsstykke kunde heller ikke, uagtet det Meget af reen local og forbigaaende

Interesse, det som saadant indeholder, Andet, end i høi Grad tiltale ogsaa vort Publikum. Stykket udførtes særdeles livligt og ret *con amore* af vort Theaterpersonale. Hr. Rosenkildes Lieutenant v. Buddinge og Madame Jørgensens Smedkone vare især sjelden vellykkede. Det samme kan ogsaa siges om Hr. Hagens Kobbersmedsvend og Hr. Jørgensens Jerusalems Skomager. Kun at den brede Godmodighed, der er et karakteristisk Grundtræk hos den Første, og den bidende Satire, der udgjør den ene Side af den Sidstes Eiendommelighed, maaskee burde have været noget mere fremtrædende. Hr. Rasmussen var en livlig og elskværdig Student og Madame Smith meget pikant. Hr. Smith var igaar noget distrahit og løb reent Surr i de Søren Kirkegaardske Syllogismer.«

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 25

◀ **paa Plakaten ligefrem har sat mit Navn** : sml. en optegnelse på et løst papir, hvor SK sågar hævder at have læst, »at mit fulde Navn har staaet paa Plakaten« (*Pap.* VII 1 A 654). Dette ses imidlertid ikke at være tilfældet. Jf. også Hans Brøchners erindringer om dette: »Jeg erindrer med *Vished*, at der paa Placaten til Forestillingen, de Gange, jeg har spillet, aldrig har staaet andet Navn end Søren Kirk. Om noget Blad skulde have føiet Fortolkningen af Navnet til i sit Referat, kan jeg ikke sige; men jeg troer det ikke. Og ligesaa lidt som Søren Kierkegaards 'fulde Navn' har figureret paa Placaten, ligesaa lidt har han været 'bragt paa Skuepladsen' i den Forstand, at der ved Fremstillingen af Rollen har været lagt an paa at copiere hans Personlighed«, *Søren Kierkegaard truffet. Et liv set af hans samtidige*, udg. af Bruce H. Kirmmse, Kbh. 1996, s. 94f.

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 28

◀ **den danske Scene** : dvs. Det kgl. Teater, der også blev omtalt som 'den danske scene' og 'den danske skueplads'.

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 30

◀ **at være Corsar** : sigter til *Corsaren* (255,9).

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 31

◀ **Studenter-Foreningen** : på SKs tid det vigtigste forum for unge akademikere; stiftet 1820, SK var medlem 1833-39.

I trykt udgave: Bind 20 side 272 linje 33

◀ **Augustinus: Gud har vistnok lovet Dig Tilgivelse ... ikke ... den næste Dag** : jf. *Sermones de Scripturis de Vetere Testamento (Prædikener over Det Gamle Testaments Skrifter)*, sermo 40, prædiken over Sir 5,8 (5,7), kap. 2 slutningen: »Quia promisit mihi Deus indulgentiam« (lat. »Fordi Gud har lovet mig tilgivelse«), og kap. 3 begyndelsen: »Sed crastino die te victurum nemo tibi promisit« (lat. »Ja, men ingen har lovet dig, at du er levende den dag i morgen«). Jf. også *In Evangelium Ioannis tractatus centum viginti quatuor (Et hundrede og fireogtyve prædikener om Johannesevangeliet)*, kap. 8, prædiken 33,7, om kvinden grebet i ægteskabsbrud, Joh 8,1-11. - **Augustinus**: Aurelius Augustin(us) (354-430), teolog, filosof og retoriker, f. i Nordafrika, siden 383 virksom i Italien, biskop i Hippo fra 395; en af de fire rom.-katolske kirkefædre.

I trykt udgave: Bind 20 side 273 linje 6

◀ **at »Flyveposten« nu ... som nogensinde »Corsaren«** : Det konservative dagblad *Flyveposten* (udg. og siden dets første nummer fra 2. jan. 1845 redigeret af Eduard Meyer) havde i 1847 o. 6.000 abonnenter. Den 20. okt. 1847 hedder det i en annonce i *Flyveposten* (nr. 243): »Ligesom Udgiveren af dette Blad stedse kun har havt det Maal for Øie, at gjøre samme saa almeeninteressant og saa alsidigt, at det med Rette kunde siges at være et Blad for Hvermand og i denne Henseende ikke sparet nogensomhelst Udgift til dets Udvidelse og Forbedring, saaledes har han ogsaa havt den Fyldestgjørelse, at Abonnementets Forøgelse er gaaet Haand i Haand med Udviklingen af Bladet.« Til sammenligning havde *Corsaren* (255,9) i midten af 1840'erne o. 3.000 abonnenter, men selv hævdede bladet den 21. nov. 1845, at antallet næsten havde nået 5.000 (nr. 270, sp. 14). Jf. J.D. Søllinge og N. Thomsen *De danske aviser 1634-1989* bd. 1-3, Odense u.å.; bd. 1, s. 180 og s. 170.

I trykt udgave: Bind 20 side 273 linje 9

◀ **Corsaren var ... mange Subscribenter** : Nogen kilde til dette har ikke ladet sig identificere.

I trykt udgave: Bind 20 side 273 linje 11

◀ **Kjender**: kendemærke.

I trykt udgave: Bind 20 side 274 linje 9

◀ **det Hebraiske at kjende sin Hustrue** : Det hebraiske udtryk, der i ældre da. bibeloversættelser er gengivet med 'at kjende sin Hustrue', betyder at 'ligge med', have samleje med sin hustru, jf. fx 1 Mos 4,1 og 1 Sam 1,19 (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 20 side 274 linje 12

◀ **Genus-Forskjellen** : kønsforskellen.

I trykt udgave: Bind 20 side 274 linje 13

◀ **dandsæt og dandsede paa Roser** : spiller på ordsproget 'Man kan ikke altid danse på roser', optegnet som nr. 2184 i N.F.S. Grundtvigs *Danske Ordsprog og Mundheld*, Kbh. 1845, ktl. 1549, s. 83.

I trykt udgave: Bind 20 side 274 linje 27

◀ **Enten - Eller sluttede (kun ... Sandhed for Dig)** : ordret citat fra Assessor Wilhelms »Ultimatum« (SKS 3, 315-332) til A i anden del af *Enten - Eller* (255,37), en prædiken af en præst i Jylland om »Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at mod Gud have vi altid Uret«, som slutter med ordene: »kun den Sandhed, der opbygger, er Sandhed for Dig«, SKS 3, 332,35.

I trykt udgave: Bind 20 side 274 linje 32

◀ **Luthers**: 247,20.

I trykt udgave: Bind 20 side 274 linje 34

◀ **jeg slaaer hans Postil op ... 4de Spalte**) : jf. Luthers prædiken over evangeliet på 1. søndag i advent, Matt 21,1-9, i *En christelig Postille sammendragen af Dr. Morten Luthers Kirke- og Huuspostiller*, overs. af J. Thisted, bd. 1-2, Kbh. 1828, ktl. 283; bd. 1, s. 15-30. – **1ste Søndag i Advent**: faldt i 1847 på den 28. nov. – **2det Blad 1ste Spalte**: jf. s. 17, sp. 1: »Vil du være en Christen, saa maa du mærke paa de Ord: For dig, for dig, og hænge fast derved, og troe uden Tvivl, at dig skeer, som de lyde.« – **1ste Blad 4de Spalte**: jf. s. 16, sp. 2: »Nu har jeg ofte talet om toslags Tro. Den første har du, naar du vel troer, at Christus er den Mand, som Han her og i hele Evangeliet siges at være, men ikke, at Han er en saadan Mand for dig.«

I trykt udgave: Bind 20 side 274 linje 35

◀ **let nok som Fod i Hose** : så let som ingenting; talemåde, bl.a. optegnet i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* bd. 1-2, Kbh. 1879; bd. 1, s. 233.

I trykt udgave: Bind 20 side 275 linje 9

◀ **Meddelelsens Dialektik** : sml. udkastet til »Den ethiske og den ethisk-religieuse Meddelelses Dialektik« (*Pap. VIII 2 B 79-89*), som SK angiver at have skrevet i 1847.

I trykt udgave: Bind 20 side 275 linje 17

◀ **Text til en Brudevielse** : dvs. en bibelsk tekst til en bryllupstale, jf. bestemmelsen herom i kap. 9, »Om Ægteskab«, i *Kirke-Ritualet* (261,18): »Naar Vielsen skal skee, triner Præsten frem og staaendes lige for Brudefolkene holder en liden Tale til dennem om Egteskab, hvor til han kand bruge et Sprog af Bibelen kortelig at forklare, saa vidt den Act kand vedkomme, og siden slutter med en kort Ynske«, s. 318.

I trykt udgave: Bind 20 side 276 linje 1

◀ **Ordspr: 5, 18.19** : »Din Kilde skal være velsignet, og glæd dig med din Ungdoms Hustru. Hun være dig som en meget kier Hind og en yndig Steen-Geed, lad hendes Bryster altid vederqvæge dig, vandre stedse omkring i hendes Kierlighed« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 20 side 276 linje 2

◀ **cfr. Journalen NB2 p. 33 off., p 160 o: ff.** : jf. NB2:37 og NB2:157-158.

I trykt udgave: Bind 20 side 276 linje 11

◀ **han var Sandheden** : hentyder til Joh 14,6, hvor Jesus siger: »Jeg er vejen og sandheden og livet.«

I trykt udgave: Bind 20 side 276 linje 23

◀ **Guds Rige er ikke af denne Verden** : jf. Jesu ord, Joh 18,36: »mit Rige er ikke af denne Verden« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 20 side 277 linje 2

◀ **2den Juledag (Stephanus)** : jf. lektien på 2. juledag, »St. Stephans Dag«, ApG 6,8-15 og 7,54-60: »Men Stephanus, fuld af Tro og Kraft, gjorde Undergierninger og store Tegn iblandt Folket. 9. Da opstode Nogle af den Synagoge, som kaldes de Frigivnes, og de Cyreners, og de Alexandriners, og af dem fra Cilicia og Asia, og tvistede med Stephanus. 10. Og de kunde ikke imodstaae den Visdom og Aand, som han taledede af. 11. Da beskikkede de hemmeligen Mænd, som sagde: Vi have hørt ham tale bespottelige Ord imod Moses og imod Gud. 12. Og de oprørte Folket og de Ældste og Skriftkloge; og de overfaldt ham, og reve ham bort og førte ham for Raadet. 13. Og de fremstillede falske Vidner, som sagde: dette Menneske lader ikke af at tale bespottelige Ord mod dette hellige Sted og imod Loven. 14. Thi vi have hørt ham sige, at denne JEsus af Nazareth skal forstyrre dette Sted, og forandre de Skikke, som Moses haver overantvordet [overgivet til] os. 15. Og alle de, som sade i Raadet, stirrede paa ham, og de saa hans Ansigt som en Engels Ansigt. 54. Men der de hørte dette, skar det dem i deres Hierte, og de bede Tænderne sammen imod ham. 55. Men som han var fuld af den hellig Aand, skuede han op imod Himmelen, og saae Guds Herlighed, og JEsus staaende hos Guds høire Haand. 56. Og han sagde: see, jeg seer Himlene aabnede, og Menneskens Søn staaende hos Guds høire Haand. 57. Men de raabte med høi Røst, og holdt for deres Øren, og stormede samdrægteligen ind paa ham. 58. Og de stødte ham ud uden for Staden og stenede ham; og Vidnerne lagde deres Klæder af ved en ung Mands Fødder, som hedde Saulus. 59. Og de stenede Stephanus, som bad og sagde: HERre JEsu! annam min Aand! 60. Men han faldt paa Knæ, og raabte med høi Røst: HERre! tilregn dem ikke denne Synd! Og som han dette sagde, sov han hen.« *Forordnet Alter-Bog for Danmark, Kbh. 1830 [1688], ktl. 381 (forkortet Alter-Bog), s. 16-18.*

I trykt udgave: Bind 20 side 277 linje 3

◀ **første Juledag ... Xstus blev født** : jf. evangeliet på juledag, »Christi Fødsels Dag«, Luk 2,1-14. *Alter-Bog, s. 13f.*

I trykt udgave: Bind 20 side 277 linje 3

◀ **gjort Julefesten til ... ei Tilfældet i den ældste Kirke** : sml. journal NB:50, hvor SK o. 1. nov. 1846 skriver, »at Julefesten først indførtes i det 4^d christelige Aarhundrede«, SKS 20, 49,5, og som sin kilde henviser til F.G. Lisco *Das christliche Kirchenjahr. Ein homiletisches Hülfbuch beim Gebrauche der epistolischen und evangelischen Pericopen* bd. 1-2, 3. udg., Berlin 1843 [1834], ktl. 629-630, hvor det hedder: »Bis zum Jahre 325 finden sich über das Vorhandensein dieses Festes nur sehr dunkle und unsichere Spuren, aber nach der Mitte des vierten Jahrhunderts, unter dem römischen Bischof Liberius, erscheint es, und zwar zuerst in der römischen Kirche, also im Abendlande, als ein ganz allgemein bekanntes und hochgefeiertes Fest«, bd. 1, § 17, s. 9.

I trykt udgave: Bind 20 side 277 linje 6

◀ **»De saae ... Engels Ansigt«** : frit citat fra ApG 6,15 (277,3).

I trykt udgave: Bind 20 side 277 linje 10

◀ **da der raabtes leve Barrabas (...) »korsfæst ham«** : sigter til Matt 27,15-26, hvor det fortælles, at statholderen plejede at frigive en fange ved påsketid, og at Pilatus derfor gav folkemængden valget ml. den berygtede fange Barabbas, der stod til dødsdom, og Jesus, jf. v. 21-22: »Og da statholderen spurgte dem: 'Hvem af de to vil I have, at jeg skal løslade jer?' svarede de: 'Barabbas!' Pilatus spurgte dem: 'Hvad skal jeg så gøre med Jesus, som kaldes Kristus?' De sagde alle: 'Han skal korsfæstes!'
◀

I trykt udgave: Bind 20 side 277 linje 16

◀ **jeg skal dog engang fremhæve Analogien »leve Barrabas«** : I et eksemplar af *Vor Herres og Frelsers Jesu Christi Nye Testamente*, Kbh. 1820 (257,12), har SK knyttet følgende bemærkning til Matt 27,21: »Det var ikke fordi de holdt saa meget af Barrabas, men det var for ret lidenskabeligt at udtrykke Hadet til Xstus«, s. 84 (*Pap. VIII 2 C 3,19*).

I trykt udgave: Bind 20 side 277 linje 19

◀ **»Kjerlighedens Gjerning.«** : sml. *Kjerlighedens Gjerninger* (261,6).

I trykt udgave: Bind 20 side 277 linje 24

◀ **Tænd saa Lygten ... saadanne Mennesker** : allusion til den gr. filosof Diogenes fra Sinope (412-323 f.Kr.), om hvem det fortælles: »Han gik en Gang ved lys Dag med tændt Lygte, og sagde: Jeg leder efter Mennesker«, 6. bog, kap. 2, afsnit 41, i *Diogen Laërtes filosofiske Historie, eller: navnkundige Filosofers Levnet, Meninger og sindrige Udsagn, i ti Bøger*, overs. af B. Riisbrigh, udg. af B. Thorlacius, bd. 1-2, Kbh. 1812, ktl. 1110-1111; bd. 1, s. 247.

I trykt udgave: Bind 20 side 278 linje 5

◀ **om Søndagen siger Biskop Mynster ... Menneskets Fordærvelse** : jf. fx Mynsters (251,27) prædiken »Vi troe paa Jesum Christum, opfaren til Himmelen, siddende ved Guds høire Haand, derfra han skal komme at dømme Levende og Døde. Paa Christi Himmelfarts Dag« i *Prædikener holdte i Kirkeaaaret 1846-47*, Kbh. 1847, ktl. 231: »Og Synden – skulde det ikke synes, som om den maatte være forsvunden af Menneskenes Liv, efterdi den næsten er forsvunden af deres Tale, endog af den Tale, der skulde være den alvorligste, skulde indeholde den dybeste Betragtning af de menneskelige Ting?«, s. 101f.

I trykt udgave: Bind 20 side 278 linje 7

◀ **hele Landet er christent** : Ved folketællingen 1. feb. 1845 havde kongeriget Danmark en folkemængde på 1.350.327, hvoraf alle undtagen 3.670 jøder bekendte sig til kristendommen, jf. *Statistisk Tabelværk*, 10. hefte, Kbh. 1846, s. XIV.

I trykt udgave: Bind 20 side 278 linje 11

◀ **Da han (Stephanus) ... bedet for sine Fjender** : jf. evangeliet på 2. juledag, hvor der i sidste v. fortælles således om Stefanus, da han er blevet stenet, ApG 7,60 (277,3).

I trykt udgave: Bind 20 side 278 linje 17

◀ **Fadervor** : se Matt 6,9-13.

I trykt udgave: Bind 20 side 278m linje 2

◀ **for Den, der uskyldigt blev forfulgt ... at sige »Fader tilgiv dem«** : sigter dels til Jesu bøn for sine fjender under korsfæstelsen, Luk 23,34: »Fader, tilgiv dem, for de ved ikke, hvad de gør«, dels til Stefanus' sidste ord: »Herre, tilregn dem ikke denne synd!« ApG 7,60.

I trykt udgave: Bind 20 side 278m linje 3

◀ **Han blev bespottet, bespyttet** : 258,30.

I trykt udgave: Bind 20 side 278 linje 22

◀ **Barrabas ... han leve** : jf. NB3:67 og 277,16.

I trykt udgave: Bind 20 side 278 linje 28

◀ **En Præst (...) siger disse Ord »Sjelen svinger sig«** : Hvis der hentydes til en konkret prædiken, har denne ikke ladet sig identificere.

I trykt udgave: Bind 20 side 279 linje 2

◀ **De herlige fra svunden Tid** : sigter til det faste udtryk 'de el. hine Herlige' for de kristne martyrer, der i kristendommens første århundrede blev henrettet pga. af deres kristne bekendelse.

I trykt udgave: Bind 20 side 279 linje 9

◀ **hvis En holdt en Stok ved Dupsko** : sigter til den stok af træ, som de københavnske betjente var bevæbnet med, og som i enden havde et metalbeslag (dupsko).

I trykt udgave: Bind 20 side 279 linje 23

◀ **Jean Paul gjør etsteds ... tage fra dem)** : Stedet har ikke ladet sig identificere.

I trykt udgave: Bind 20 side 279 linje 25

◀ **Man har virkelig arbejdet ... med Næverne** : sigter til, at SK angiveligt blev udsat for spot og chikane på gaden, da *Corsaren* havde indledt sit angreb på ham i jan. 1846 (255,9). Sml. en optegnelse fra 1846 i journalen JJ:471: »Schelling siger rigtigt i Fortalen til Steffens efterladte Skrifter: 'naar det først er kommen saavidt, at Mængden er Dommer over hvad Sandhed er, saa varer det ikke længe inden det gaaer løs paa at afgjøre det med Næverne.'«, SKS 18, 297.

I trykt udgave: Bind 20 side 279 linje 31

◀ **»Den Enkelte« Et Vink** : Med en henvisning i margin til denne optegnelse findes den i en bearbejdet form, delvis fra 1848, i kladden til »Et Ord om min Forfatter-Virksomheds Forhold til 'hiin Enkelte'« (*Pap.* VIII 2 B 195, s. 306f). Yderligere bearbejdet blev optegnelsen optaget som to stykker i nr. 2, »Et Ord om min

Forfatter-Virksomheds Forhold til 'den Enkelte', i bilaget, »'Den Enkelte'. Tvende 'Noter' betræffende min Forfatter-Virksomhed«, i *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*, posthumt udg. af P.C. Kierkegaard, Kbh. 1859, s. 105,9 - 106,14 og s. 111,11-23 (SV2 13, s. 647,12 - 648,20 og s. 653,8-19). I en note til det første stykke erindres læseren om, at det er skrevet i 1847.

I trykt udgave: Bind 20 side 280 linje 2

◀ **han, der stod og faldt ved Termopylæ (...)** skulde nemlig ... havde han tabt : sigter til spartanerkongen Leonidas, der i 480 f.Kr. sammen med en lille styrke af især spartanere og thessalier forsøgte at standse den mægtige perserhærs fremtrængen ved det snævre pas Thermopylæ mellem bjergene og kysten ved den maliske bugt, hvor floden Spercheios munder ud i bugten. Men da en gr. spion viste den persiske konge Xerxes en mindre kendt bjergsti, omgik perserhæren den gr. stilling og angreb den; trods modig modstand trængte perserne igennem passet og huggede grækerne ned. Beretningen om slaget, der stammer fra den gr. historiker Herodots *Historiae*, 7. bog, kap. 207-228 (jf. *Die Geschichten des Herodotos*, overs. af F. Lange, bd. 1-2, Breslau 1824, ktl. 1117; bd. 2, s. 233-242), gengives i *Karl Friedrich Beckers Verdenshistorie*, omarbejdet af J.G. Woltmann, overs. og forøget af J. Riise, bd. 1-12, Kbh. 1822-29, ktl. 1972-1983; bd. 2, 1822, s. 119-128.

I trykt udgave: Bind 20 side 280 linje 6

◀ **Med den Kategorie »den Enkelte« ... nu nævnes Systemet aldrig mere** : Da SK i 1843 begyndte sit pseudonyme og opbyggelige forfatterskab, hvori 'den enkelte' hurtigt blev en fast kategori, var den da. filosofi endnu domineret af tænkere som J.L. Heiberg, H.L. Martensen og Rasmus Nielsen, der med Hegel mente, at filosofien kun lod sig videnskabeligt fremstille i et system. Imidlertid kunne J.P. Mynster allerede i 1846 notere i sine memoirer, at »den hegelske Philosophie i de sidste Aar saa ganske har maattet vige Pladsen«, *Meddelelser om mit Levnet. Af Dr. J. P. Mynster*, udg. af F.J. Mynster, Kbh. 1854, s. 236f.

I trykt udgave: Bind 20 side 280 linje 21

◀ **Pantheismen** : På SKs tid blev beskyldningen for panteisme som regel rettet mod B. de Spinozas og G.W.F. Hegels tænkning. Spinoza blev beskyldt for at være panteist pga. af sin ligefremme identifikation af Gud med naturen. I 1780'erne verserede der i Tyskland en voldsom strid mellem Moses Mendelssohn og F.H. Jacobi om G.E. Lessings spinozistiske panteisme. SK synes dog især at tænke på Hegels panteisme. Da Hegel forbandt det guddommelige med verdensånden i dens udvikling gennem historien, forekom han mange at gøre sig skyldig i panteisme og i afskaffelse af en personlig Gud. Hegel blev mere og mere opmærksom på denne kritik og forsøgte at besvare beskyldningen i 3. udg. af *Encyklopædie* fra 1830, § 573, jf. *Encyklopædie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*, udg. af L. v. Henning, bd. 1-3, Berlin 1840-45 [1817], ktl. 561-563; § 573, bd. 3, i *Georg Wilhelm Friedrich Hegel's Werke. Vollständige Ausgabe* bd. 1-18, Berlin 1832-45; bd. 7,2, s. 452-468 (*Jub.* bd. 10, s. 458-474). I da. sammenhæng blev emnet behandlet af J.L. Heiberg i hans *Grundtræk til Philosophiens Philosophie eller den speculative Logik. Som Ledetraad ved Forelæsninger paa den kongelige militaire Høiskole*, Kbh. 1832, § 129, anmærkningen.

I trykt udgave: Bind 20 side 281 linje 4

◀ **Conferentsraader** : 250,24.

I trykt udgave: Bind 20 side 281 linje 24

◀ **Dunstbillede** : billede dannet af tåge.

I trykt udgave: Bind 20 side 281 linje 26

◀ **Luftsyn** : ejendommelig tilsynekomst på himlen, fx meteorer; luftspejlinger; billedligt om bedragende syn, fantastier, illusioner o.lign.

I trykt udgave: Bind 20 side 281 linje 27

◀ **Majestæts-Forbrydelse** : den alvorligste forbrydelse, 'crimen majestatis', jf. Chr. V's Danske Lov (1683), 6. bog, kap. 4.

I trykt udgave: Bind 20 side 281 linje 33

◀ **Den Enkelte ... af Socrates for at opløse Hedenskabet** : Sokrates (o. 470-399 f.Kr.) er ved siden af Platon og Aristoteles den berømteste gr. filosof. Han udviklede sin filosofi i dialog med sine samtidige og har intet skriftligt efterladt, men hans karakter og lære er blevet skildret af tre samtidige forfattere, nemlig Aristofanes i komedien *Skyerne*, Xenofon i de fire 'sokratiske' skrifter, herunder mindeskriftet om Sokrates *Memorabilia*, og Platon i dialogerne. Han omtaler sig ofte som 'privatmand', ligesom han henholder sig til sin 'dæmon', en vis guddommelig stemme, der i modsætning til oraklet i Delfi ytrer sig over for ham alene.

Sokrates blev af en folkedomstol i Athen dømt til døden for at antage andre guder end dem, staten anerkendte, og for at fordærve ungdommen; han blev henrettet med et bæger gift, som han tømte med sindsro.

I trykt udgave: Bind 20 side 281 linje 36

◀ **Nyseroden, der kan gjøre Folk ædrue** : Nyserod, hvis lat. navn er Helleborus L., er en staud, der hører til ranunkelfamilien. Roden indeholder giftige glykosider, der tidligere blev anvendt som nysepulver og lægemiddel.

I trykt udgave: Bind 20 side 281m linje 1

◀ **Heros** : helt.

I trykt udgave: Bind 20 side 282m linje 3